

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

**VYBRANÉ ASPEKTY VÝVOJE PŘÍBRAMI ZA
TŘICETILETÉ VÁLKY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jakub Salcman

Učitelství pro základní školy, obor Učitelství dějepisu pro základní školy

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Kilián, Ph.D.

Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 1. dubna 2016

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu diplomové práce, Doc. PhDr. Janu Kiliánovi, Ph.D. za čas, který mi věnoval při konzultacích, za cenné rady a připomínky. Dále bych chtěl poděkovat ochotnému personálu SOKA Příbram.

Obsah

Úvod	3
1. Literatura a prameny	5
1.1 Pojednání o literatuře	5
1.2 Pojednání o archivních pramenech	7
1.2.1 Knihy trhové.....	7
1.2.2 Registra a kopiář [1636-1649(1704)].....	8
2. Obecné dějiny.....	10
2.1 Dějiny Příbrami do 17. století.....	10
2.2 Příbram před válkou.....	12
3. Vývoj Příbrami za třicetileté války	15
3.1 Obecný vývoj města.....	15
3.2 Vojenské události v Příbrami.....	15
3.3 Míra poškození Příbrami za třicetileté války	17
3.4 Rekatolizace.....	18
3.5 Svatá Hora.....	20
4. Válka očima příbramských měšťanů	23
4.1 Vojenské průtahy	23
4.2 Chudoba, hlad a strach z morové epidemie	24
4.3 Rozbor textu.....	26
4.4 Shrnutí.....	27
5. Významné osobnosti	28
5.1 Jan Velvarský.....	28
5.1.1 Život	28
5.1.2 Majetek.....	29
5.1.3 Smrt	31
5.2 Jindřich Cantoris (1608/1609-1673).....	32
5.2.1 Původ.....	32
5.2.2 Radní osoba	33
5.2.3 Spor Matěje Krupičky s Doubkovskými	33
5.2.4 Majetek Jindřicha Cantorise.....	35
5.2.5 Soukromý život	36

5.3 Zikmund Měsíček z Výškova (1610/1611- ok. 1665)	38
5.3.1 Úvod.....	38
5.3.2 Předci.....	39
5.3.3 Život	40
5.3.4 Odkaz Zikmunda Měsíčka z Výškova	42
5.3.5 Zikmundův majetek.....	43
5.3.6 Zikmund a „jeho“ zámeček	44
5.3.7 Zikmund a jeho víra	45
6. Ekonomický vývoj	49
6.1 Úvod do problematiky	49
6.2 Termíny splátek	50
6.3 Vývoj měny.....	51
6.4 Vývoj cen domů.....	52
6.5 Závadvky a vejrunky	53
6.6 Prodej pozemků	55
6.7 Průměrná cena pozemku.....	56
6.8 Ostatní nemovitosti	57
7. Srovnání vývoje Příbrami s okolními městy	58
7.1 Kontakt Příbrami s okolními městy	58
7.2 Srovnání vývoje Příbrami s jinými městy v okolí	59
Závěr	61
Resumé.....	64
Seznam literatury a pramenů.....	65
Seznam zkratk.....	69
Přílohy	i

Úvod

Téma této diplomové práce jsem si zvolil z toho důvodu, že jsem před dvěma lety obhajoval podobně zaměřenou disertační práci s názvem *Příbram za třicetileté války*. Téma bylo tehdy pojato obecně, neboť se jím dosud nikdo komplexně nezabýval, a za jeho hlavní cíl bylo stanoveno zařazení Příbrami do kontextu třicetileté války. Nyní, když už je základní pilíř pro studium této problematiky položen, můžeme na bakalářskou práci navázat a zabývat se detailně vybranými aspekty vývoje Příbrami.

Vzhledem k nejednotnému charakteru pramenů, které se k Příbrami za třicetileté války vztahují, nebylo možno předem odhadnout, co vše se stane předmětem studia, proto byl pro tuto diplomovou práci vytyčen název *Vybrané aspekty vývoje Příbrami za třicetileté války*. Za hlavní cíle byly předem stanoveny ekonomický vývoj Příbrami v době války a vytvoření životopisů vybraných příbramských osobností.

V případě příbramských osobností budou vybráni ti obyvatelé, kteří určitým způsobem ovlivňovali vývoj Příbrami, a lze je tak považovat za významné ať už z pozitivního, nebo negativního hlediska. Shrneme všechna fakta, která o těchto osobnostech z pramenů a literatury vyplývají, a pokusíme se je interpretovat tak, aby se nám před očima odhalily jejich životní příběhy. Na závěr se pokusíme tyto životní osudy porovnat a zjistit, zda ony osobnosti během svého života neprovázely podobné události.

Další důležitou pasáží bude ekonomický vývoj Příbrami v první polovině 17. století se zaměřením na třicetiletou válku. Vycházet budeme především ze dvou knih trhových, ve kterých jsou zanechány smlouvy týkající se majetkoprávního převodu. Píše se v nich převážně o prodeji domů, pozemků a jiných nemovitostí. Na základě srovnání vývoje cen můžeme vyvodit určité závěry ohledně toho, jak se Příbrami během námi zkoumaného období hospodářsky dařilo. Nutno zdůraznit, že za námi zkoumané období nepovažujeme pouze válečná léta 1618-1648. Pro srovnání ekonomického vývoje během války bude nutné nastínit i předválečný vývoj. Proto bude tato éra zahrnovat léta 1600-1648, nikoli pouze samotnou třicetiletou válku. Taktéž se pokusíme srovnat vývoj Příbrami s okolními městy, bez čehož se nelze obejít, pokud se máme podrobně zabývat ekonomickým vývojem.

Zatímco přecházející práce pojednávající o obecném vývoji Příbrami za třicetileté války čerpala převážně z literatury, nyní se již budeme muset v mnohých kapitolách spoléhat pouze na archivní prameny. Jak již bylo zmíněno, mezi stěžejní prameny patří knihy trhové. Taktéž ale budeme muset nahlédnout do register a kopiáře a několika dalších

archiválií (soukromá korespondence apod.) zpřístupněných v SOkA Příbram, případně na webových stránkách SOA Praha (digitalizovaná badatelna, v níž jsou k nahlédnutí matriční knihy).

1. Literatura a prameny

1.1 Pojednání o literatuře

Literatura, která byla pro tuto práci použita, má rozličný charakter. Jedná se o díla jak regionální, tak o díla s celozemskou platností. Dále můžeme od sebe odlišit faktografická díla s minimální mírou subjektivity a díla s prvky beletristického vyprávění, jejichž historická hodnota není příliš valná, pro zpestření jednotlivých kapitol jsou však jistě vhodná. Do práce byly taktéž zahrnuty edice pramenů.

Kapitoly zabývající se obecným vývojem Příbrami, ať už v době předválečné, nebo válečné, vznikly především zásluhou *Vlastivědného sborníku Podbrdsko* (dnes *Podbrdsko*). Tento sborník obsahuje články, které se v různých ohledech týkají i Příbrami v době třicetileté války (byť jen v rámci syntézy určitého tématu). Do práce byl sice zahrnut i článek z r. 2002, převážná většina použitých informací je však obsažena ve starších pojednáních ze 60.-70. let minulého století. Až na několik výjimek tyto články sepsal PhDr. Stanislav Polák (nar. 1936), příbramský historik a archivář, který se mj. zajímal o život Tomáše Garrigua Masaryka.

Z moderních publikací vzniknuvších po začátku nového milénia nelze nezmínit monografie ucelených dějin Příbrami od PaedDr. Josefa Velfla (nar. 1956), jmenovitě *Příbram v průběhu staletí* (2003) a *Příbram* (2010) vydaná v rámci edice *Zmizelé Čechy*. Ač se opět jedná o syntézy dějin, témata týkající se třicetileté války v nich rozhodně nejsou okrajovou záležitostí. Souhrn nejdůležitějších událostí v Příbrami během třicetileté války se vyskytuje v díle *Příbram v průběhu staletí*, jenž je doplněno obrázkovou přílohou, což publikaci přidává na kvalitě. Pro popularizaci dějin Příbrami je tak dílo vhodnější než články umístěné ve *Vlastivědném sborníku Podbrdsko*, kde se autoři zabývají specifickými oblastmi (dějiny správy apod.), tedy záležitostmi užitečnými pro badatele, nikoli pro laického zájemce o dějiny Příbrami.

Z literatury regionálního charakteru dále zdůrazněme publikaci *Podbrdskem od městečka k městu* (1988) od Jana Čáky (nar. 1929). Autor se zde na úrovni populárně-naučné literatury zabývá dějinami jednotlivých podbrdských měst a městeček. Přínos publikace tkví zejména v možnosti rychlé a faktograficky dostatečné komparaci vývoje měst v tomto kraji.

Zcela samostatnou kapitolou je literatura vztahující se přímo ke Svaté Hoře. Takové literatury již bylo vydáno kvantum, pro náš účel poslouží zejména dvě publikace. Tou první je turistický průvodce *Poutní místa* (1991) od dvojice autorů Radovana Perky a

Michala Flega. Tito autoři se zde zabývají zejména architektonickým vývojem tří významných poutních míst – Velehradem, Hostýnem a Svatou Horou.

Podstatně cennějším přínosem je publikace Františka Holase nesoucí název *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě* (1929). Toto dílo je z hlediska objektivitvy poměrně diskutabilní, nicméně pro zajímavé pasáže z doby třicetileté války může v této práci najít své uplatnění. Autorem díla je výše zmíněný František Holas (1872-1929), za svého života katolický kněz, jenž publikaci sepisoval dlouhých šest let. Dílo je psáno silně tendenčně a Holas, jak sám uvádí, vychází z jezuitských pramenů. Autorova katolická orientace se v knize, mírně řečeno, nezapře, ale pokud k tomuto faktu budeme přistupovat s nadhledem, lze dílo považovat za poměrně hodnotný zdroj informací. Opravdu však jen za předpokladu, že pomineme autorovu zaujatost, neboť mnohokrát dává čtenáři najevo, která z křesťanských církví je tou pravověrnou. Zkráceně řečeno, k dílu musíme přistupovat s dostatečnou schopností kritiky (místy má totiž Holas ve zvyku považovat diskutabilní záležitosti za historická fakta). Informace, včetně údajných zázraků odehrávajících se v Příbrami a jejím okolí, však i přes to jistě budou příjemným zpestřením jinak velmi vážných, až ponurých, pasáží této práce. Ostatně není možné se zabývat Příbramí v 17. st. a zcela vynechat svatohorskou tradici.

Dalším velmi důležitým literárním zdrojem jsou edice, v našem případě *Regesta fondu militare: Prameny k dějinám třicetileté války* (zkráceně RFM), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko* (zkráceně SPPV) a *Berní rula Podbrdská* (zkráceně BR). Poslední dvě vypsání edice se pro badatele stanou užitečným pomocníkem jak v kapitolách pojednávajících o vybraných příbramských osobnostech, tak v pasážích zabývajících se ekonomickým vývojem. Pokud tyto edice srovnáme, dojdeme k závěru, že pro neúplnost záznamů je BR méně spolehlivý zdroj než SPPV.

Vzhledem k předmětu našeho výzkumu nemá RFM zásadní význam, ale v některých ohledech i tento zdroj může být použit. V dobových zprávách máme zmínky o špatném stavu Příbrami, což koresponduje s naším zájmem (např. kapitola o ekonomice).

Díla s celozemskou platností mají za cíl zasadit Příbram do kontextu třicetileté války, tedy potvrdit, či vyvrátit výjimečnost Příbrami ve srovnání s vývojem v jiných českých městech. Výčet jednotlivých děl by byl velmi dlouhý, proto jen zmiňme některé z význačných autorů, jedná se např. o Václava Bůžka, Eduarda Maura a Ivanu Čornejovou.

1.2 Pojednání o archivních pramenech

1.2.1 Knihy trhové

Stěžejní část této práce vychází z poznatků nalezených v knihách trhových. Příbramské prameny jsou v otázce trhových knih velmi bohaté. Kromě válečných let máme dochovány i knihy trhové doby předválečné i poválečné. Obsahem těchto pramenů jsou finanční smlouvy mezi měšťany, zejména majetkoprávní převody.

„Válečné“ trhové knihy byly psány souběžně, o to více badatele překvapí, že obsah je takřka stejný. Lze jen fabulovat o tom, proč písaři střídavě zapisovali smlouvy do obou knih, přičemž se v obou pramenech vyskytují stejné typy smluv. Menší rozdíly mezi těmito trhovými knihami samozřejmě vysledovat můžeme, shrneme si je však až v závěrečných odstavcích této podkapitoly.

Za účelem statistik se budeme zabývat smlouvami uzavřenými od roku 1600 až po 50. léta 17. st., abychom mohli porovnat situaci za války s obdobím před/po konfliktu a zjistili tak, jak válka ovlivňovala trhové smlouvy.

Jak již bylo zmíněno, převážnou část smluv tvoří majetkoprávními převody mezi měšťany. Nejedná se však o smlouvy uzavřené pouze mezi příbramskými obyvateli, ale z menší části i mezi cizinci a příbramskými měšťany. Obecně vzato, písař zapsal, kdo co od koho koupil a za jakou cenu. Jiné typy smluv se v knihách vyskytují jen zřídka. Jelikož je mnohdy těžké, až nemožné, od sebe rozlišit některé typy smluv, zmiňme jen ty, které lze rozlišit jednoznačně. Jedná se např. o svatební smlouvy a pojištění dluhu. Zcela samostatnou kapitolou pak jsou kvitance, tedy potvrzení o úhradě či připomenutí smluv, které byly kdysi uzavřeny.

Stejně tak jako i ostatní prameny, ze kterých práce vychází, i v knihách trhových se badatel potýká s řadou problémů.

Největším problémem je neúplnost záznamů, pro příklad si vyberme ty nejdůležitější. Menší množství zápisů neobsahuje vše, co by daný typ smlouvy obsahovat měl – někdy chybí cena prodeje nemovitosti apod. Badateli také práci znesnadní občasně výkyvy v chronologickém uspořádání smluv. Ne všechny zápisy totiž byly zapsány v danou dobu, kdy byly smlouvy uzavřeny, ale zpětně po několika měsících, ba dokonce letech. Třetím nejzávažnějším problémem jsou již zmíněné nepatrné rozdíly mezi některými smlouvami, což badateli neumožňuje vytvořit věrohodnou statistiku ohledně proměn smluv v době války.

Rozdíly mezi Knihou trhovou (inv. 122) a Knihou trhovou (inv. č. 123) nejsou zásadní, v některých ohledech však důležité. Oba dva zdroje obsahují smlouvy z let předválečných a válečných. Nelze si nevšimnout, že co do obsahu, je inv. č. 122 značně rozsáhlejším pramenem. Pokud vynecháme smlouvy, u nichž nelze datum uzavření smlouvy přečíst, tak inv. č. 122 obsahuje z let 1600-1648 celkem 263 zápisů, zatímco inv. č. 123 pouze 129. Menší rozdíly bychom také našli v obsahu smluv. Zajímavé je, že do inv. č. 123 byly zapisovány i vejrunky, zatímco v značně rozsáhlejším inv. č. 122 až na několik výjimek chybí. Naopak v inv. č. 123 chybí svatební smlouvy, kterých v inv. č. 122 máme několik. Nelze jednoznačně určit, které inv. č. je hodnotnějším pramenem. V inv. 123 je sice podstatně menší množství smluv, avšak máme v nich uvedeno větší množství informací (vejrunky, závdavky apod.). Inv. č. 122 však také skýtá určitou výhodu a to, že na posledních listech se v něm nachází jmenný rejstřík s odkazy na jednotlivé folie, což badateli usnadní práci.

1.2.2 Registra a kopiář [1636-1649(1704)]

Registra a kopiář jsou pramenem, ze kterého sice není možné podat souvislý výklad určité látky, ale dokážeme díky němu doplnit chybějící mezery a ozvláštnit mnohá témata, kterými se budeme zabývat. Jedná se o velmi cenný zdroj poznatků, neboť se v něm vyskytují informace týkající se mnohých faktorů. Bohužel pro nás je však tento pramen omezen krátkým časovým úsekem, léty 1636-1649. Po přečtení zjistíme, že ani daný úsek 1636-1649 není zaplněn rovnoměrně a místy se v knize vyskytují záznamy spadající až do období několika desítek let po uplynutí války.

Písmo je velmi dobře čitelné (nikoli propadlé, s čímž se často setkáváme v ostatních pramenech) a jednotlivé folie nejsou, až na výjimky, nijak výrazně poškozeny. Situaci badateli dále usnadní fakt, že většinu záznamů zapsal stejný písař, a tak si lehce navykne na jeho písmo. Charakterem záznamů můžeme tuto knihu rozdělit na dvě části. Tou první jsou registra, tedy jakési pomůcky pro vydatele, které spočívaly v tom, že se zaznamenaly zápisy posléze rozposlané.¹ Druhou částí knihy je kopiář, jenž obsahuje opisy důležitých listin apod. Kniha není foliovaná, ale pouze paginovaná o celkovém rozsahu 62 stran (folií).

Pro náš účel více poslouží registra, neboť ta se vztahují ke konkrétním událostem ve městě, zatímco v kopiáři jsou zaznamenány většinou jen obecné příkazy/nařízení pro oblast

¹ HLAVÁČEK, Ivan (ed.), Jaroslav KAŠPAR a Rostislav NOVÝ. *Vademecum pomocných věd historických*. 3. opr. a dopl. vyd. Jinočany: H + H Vyšehradská, s. r. o., 2002, s. 215.

Podbrdská. Aby nedošlo k domněnce, že v kopiáři nejsou žádné užitečné záznamy, zdůrazněme, že k využití takových zápisů v této práci dojde (např. varování před morem apod.), nicméně nejedná se o tak cenný zdroj informací jako zmíněná registra, která jsou stěžejní částí.² Registra se vztahují k období let 1636-1637 s občasnými výkyvy do let jiných, např. r. 1640.³

Obsah register můžeme rozdělit do mnoha kategorií. Jednou z významných kategorií jsou spory mezi měšťany, kterých zde nalezneme několik. Dále se zde setkáme s takovými tématy, jakými jsou výměna děkana, oprava kostela atd. Po přečtení této knihy zjistíme zajímavosti týkající se jednotlivých měšťanů, respektive jejich života, a všední záležitosti Příbrami v době třicetileté války, jako jsou průchody vojsk v okolí apod.⁴

Na závěr tedy shrňme, že se jedná o velice hodnotný zdroj, neboť i když z knihy nevzejde žádná speciální kapitola, díky ní se nám odkrývají souvislosti a informace spojené s poznatky z jiných pramenů pak do sebe lépe zapadají.

² AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98., p. 30.

³ TAMTÉŽ, p. 7.

⁴ TAMTÉŽ, p. 2.

2. Obecné dějiny

2.1 Dějiny Příbrami do 17. století

Nejstarší nálezy, které dokládají osídlení oblasti dnešní Příbrami, řadíme do doby starší a střední doby kamenné.⁵ Relativně hustého osídlení se však Příbramsko dočkalo až v době mladší doby bronzové, kdy byla oblast osídlena lidem knovízské kultury.⁶ Region nešel prázdnou ani v době halštatské a laténské.⁷ Místo dnešní Příbrami bylo Slovy osídleno (dle některých badatelů) v 10.-11. st.⁸ Potvrdit se to však nedá, neboť nálezy, které měly dokazovat slovanské osídlení, jsou ztraceny.⁹

Ať už se ale na území města první Slované objevili v dané době, nebo ne, první historická zmínka o Příbrami pochází z r. 1216.¹⁰ Sídliště bylo uvedeno jako „*praedius Pribram*“.¹¹ Píše se, že Příbram byla zakoupena pražským biskupem Ondřejem za 300 hřiven stříbra od tepelského kláštera.¹² Klášter si Příbram vybral pravděpodobně kvůli výhodné poloze. Kromě toho, že se Příbram nachází mezi Prahou a jihozápadní hranicí země, stála tehdy na tzv. Zlaté stezce a také na cestě spojující region s Berounskem.¹³

Místní název *Příbram* je odvozen od osobního jména a má znamenat „Příbramův (dvůr)“.¹⁴ Němečtí horníci užívali název *Biberans* či *Pibrans*, např. v r. 1311: „*montana prope Pybrans*“ (tzv. „*doly u Příbrami*“).¹⁵

R. 1289, v době nepokojů na počátku vlády Václava II., byla Příbram vypleněna.¹⁶ Nevíme přesně kdy, ale nejpozději ke konci 13. st. byl v Příbrami založen kostel sv. Jakuba Většího, který zároveň plnil i funkci obrannou.¹⁷ Opevnění v Příbrami sice existovalo (příkop, palisáda a dřevěné hradby), ale ne v kamenné podobě.¹⁸ R. 1534 sice město

⁵ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 7.

⁶ TAMTÉŽ, s. 7.

⁷ TAMTÉŽ, s. 8.

⁸ TAMTÉŽ, s. 10.

⁹ TAMTÉŽ, s. 10.

¹⁰ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, *Zmizelé Čechy*, s. 5.

¹¹ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Díl 4, M-Ř: jejich vznik, původní význam a změny*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1951, s. 473.

¹² POLÁK, Stanislav. Příbram. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 11.

¹³ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, *Zmizelé Čechy*, s. 33.

¹⁴ LUTTERER, Ivan a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2004, s. 217.

¹⁵ TAMTÉŽ, s. 217.

¹⁶ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 12.

¹⁷ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, *Zmizelé Čechy*, s. 34.

¹⁸ TAMTÉŽ, s. 35.

získalo od Ferdinanda I. právo kamenného opevnění, ale tuto možnost nikdy nevyužilo, neboť na kamenné hradby nemělo dostatek financí.¹⁹ Ačkoli Příbram nikdy kamenné hradby neměla, nebránilo jí to v tom, aby hradební právo využívala jako symbol měšťanské hrdosti, a tak na městském znaku můžeme kromě dvou stříbrných věží a kostelem s věžičkou spatřit také zdivo kolem města (viz Obrázek 1).²⁰

Ačkoli první těžební aktivity v oblasti započaly pravděpodobně už v době eneolitu, první doložená zmínka o dolování v regionu pochází až z r. 1311.²¹ Dle Bohuslava Balbína však tehdejší těžba nebyla příliš výnosná a vlivem toho v Příbrami nepřevládl německý živel.²² Tato záležitost nesmí být opomenuta, neboť od jiných horních měst se Příbram ve středověku lišila dominujícím českým obyvatelstvem.²³ Skutečného významu se příbramské dolování dočkalo až ve 2. pol. 19. st.²⁴ V poslední čtvrtině 19. st. se zde dokonce těžilo 97,7% stříbra a olova v rámci celého Rakouska-Uherska.²⁵ Do doby 19. st. se však obyvatelé museli živit jinými způsoby. Kromě zemědělství to bylo dřevařství, různá řemesla a obchod.²⁶

Až do období husitských válek Příbram vzkvétala a stala se významným statkem patřícím pražskému arcibiskupství (celkem jich pod arcibiskupství tehdy spadalo 18).²⁷ Na rozmachu Příbrami se velmi podepsal arcibiskup Arnošt z Pardubic, který zde nechal postavit kamennou tvrz.²⁸ Tento kamenný hrádek se později stal základem pro Zámeček (Ernestinum), jenž v Příbrami stojí dodnes.²⁹

R. 1406 byly Příbrami díky privilegii Zbyňka Zajíce z Hazmburku stvrzeny práva a povinnosti města (právo týdenního trhu v úterý atd.), což se pro město stalo významnou událostí. Právě tehdy, jak se předpokládá, byla Příbram povýšena na město (jako městečko figurovala už od 13. st.).³⁰

Husitská reformace zásadním způsobem ovlivnila vývoj města. Mezi nejvýznamnější

¹⁹ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, Zmizelé Čechy, s. 35.

²⁰ ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985, s. 325.

²¹ POLÁK, Stanislav. Příbram. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 12.

²² TAMTÉŽ, str. 12.

²³ TAMTÉŽ, str. 13.

²⁴ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, Zmizelé Čechy, s. 9.

²⁵ TAMTÉŽ, s. 19.

²⁶ TAMTÉŽ, s. 10.

²⁷ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 13.

²⁸ TAMTÉŽ, s. 13.

²⁹ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, Zmizelé Čechy, s. 5.

³⁰ ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985, s. 325.

stoupence Jana Husa patřil i Jan z Příbrami, místní rodák.³¹ Lze předpokládat, že právě díky jeho vlivu se město obrátilo na kališnictví.³²

Někdy na počátku husitských válek (kolem r. 1420) se arcibiskup Konrád z Vechty rozhodl, že své statky zastaví svému purkrabímu, čímž neriskoval, že o ně přijde.³³ Tím, že byl arcibiskupský stolec po smrti Konráda z Vechty dlouhá léta neobsazen, připadla Příbram králi.³⁴ Tento okamžik se stal pro Příbram na dlouhá léta osudným, neboť (s výjimkou dvou krátkých období) králové Příbram zastavovali zápisným držitelům.³⁵ Ti se o blahobyt města příliš nestarali, jelikož měli město pouze ve správě a jen dočasně.³⁶ S výjimkou hornictví vzal rozvoj města za své.³⁷

Vlivem rozmachu dolování ve 30.-50. letech 16. st. došlo k přílivu německých horníků z Krušných hor.³⁸ Těm bylo povoleno založit hornickou osadu na Březové hoře u Příbrami.³⁹ I když zde sídliště horníků existovalo patrně již od 13. st., až rok 1526, kdy bylo povoleno k založení osady potvrzeno, je některými historiky považován za první historickou dataci Březových Hor.⁴⁰ Ne všichni němečtí horníci však žili v Březových Horách, někteří se přistěhovali do příbramského předměstí.⁴¹ R. 1534 potvrdil Ferdinand I. platnost Jáchymovského horního řádu a platnost němčiny jako úředního jazyka při důlní činnosti.⁴² Pro představu zmiňme, že zhruba v polovině 16. st. zde bylo v provozu přes 40 dolů.⁴³

2.2 Příbram před válkou

V r. 1579 se z Příbrami díky privilegii Rudolfa II. stalo královské horní město, čímž se město konečně vymanilo z vlády zápisných vrchností.⁴⁴ Jak trpce Příbramští snášeli vládu zápisných vrchností, o tom svědčí zpustošení vrchnostenského zámku po odchodu

³¹ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 25.

³² TAMTÉŽ, s. 25.

³³ TAMTÉŽ, s. 25.

³⁴ POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 8.

³⁵ TAMTÉŽ, s. 8.

³⁶ TAMTÉŽ, s. 8.

³⁷ TAMTÉŽ, s. 9.

³⁸ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, s. 10.

³⁹ POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 8.

⁴⁰ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, s. 10.

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 10.

⁴² TAMTÉŽ, s. 11.

⁴³ POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 9.

⁴⁴ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 24.

panského úředníka.⁴⁵ Nyní nastalo období správy nejvyššího mincmistra.⁴⁶ Ten měl kromě správy města na starosti i správu dolů.⁴⁷

V Příbrami nyní začalo období výrazného rozkvětu a r. 1584 město zakoupilo od krále okolní vesnice, čímž byl položen základ příbramského panství.⁴⁸ Jednalo se o tyto vesnice: Bohutín, Brod, Kozičín, Orlov, Oseč, Zdaboř a Žežice.⁴⁹

I přes slibný vývoj ve 2. pol. 16. st. se město nevyhlo některým tragédiím. R. 1560 vypukl v Příbrami rozsáhlý požár a r. 1582 zde řádila morová epidemie, jejímž následkem v městě a okolí zemřelo asi 600 lidí.⁵⁰

Jestliže panovník doufal, že se povýšením města na královské horní město zvýší produkce těžby, patrně byl zklamán, neboť po krátkém období, kdy se dolování oživovalo, se Příbram rozhodla těžbu omezit a r. 1607 provozovala už jen jediný důl.⁵¹ Tento důl musel být v provozu, jinak by město přišlo o práva královského horního města.⁵² Důvodů, proč dolování v Příbrami ustávalo, bylo několik. Za nejpodstatnější faktory, které vedly k úpadku příbramského dolování, můžeme považovat nedostatek surovin ve vrchních ložiskách (ta už byla vytěžena) a s tím související potíže, které nastávaly při snaze posunout těžbu do větší hloubky.⁵³

V jiných ohledech se však Příbrami dařilo. Řemeslníci se v poslední čtvrtině 16. st. začali sdružovat do cechů. Před třicetiletou válkou v městě působily tyto cechy: řeznický, pekařský, bečvářský, mlynářský, ševcovský, soukenický, krejčovský a snad i jiné.⁵⁴

Že na tom Příbram nebyla v mnoha ohledech zle, můžeme doložit i tím, že v dobových pramenech nalézáme zmínku i o městských lázních.⁵⁵

Solidně se také vyvíjel kulturní život. Místní partikulární škola byla prestižní, což můžeme doložit např. tím, že Příbram patřila mezi města s největším podílem absolventů posílaných

⁴⁵ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 24.

⁴⁶ POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 9.

⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 9.

⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 10.

⁴⁹ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 24.

⁵⁰ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, Zmizelé Čechy, s. 41.

⁵¹ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 24.

⁵² TAMTÉŽ, s. 24.

⁵³ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, Zmizelé Čechy, s. 11.

⁵⁴ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 34.

⁵⁵ AM Příbram, MM, *Kniha trhová (1580-1658)*, inv. č. 123, č. knihy 109, folie 167.

na pražskou univerzitu.⁵⁶ Kromě toho v městě působilo od roku 1571 literární bratrstvo, které mělo na starosti kostelní zpěvy.⁵⁷

V otázce náboženství nenastaly od husitských válek žádné podstatné změny. Příbram byla kališnickým městem, pro zajímavost si však zmiňme, že na počátku 17. st. se zde díky příbramskému děkanovi začal šířit kalvinismus.⁵⁸

Díky pramenům dále víme, že když v Čechách r. 1611 řádili Pasovští, ani Příbram nestála mimo dění. Ustupující Pasovští se někde poblíž města (na cestě přes les) střetli s místními sedláky. Je uvedeno, že zemřelo mnoho lidí.⁵⁹

Největší katastrofa v příbramských dějinách však měla teprve nastat. Před třicetiletou válkou žilo v Příbrami asi 1000 lidí, po válce (včetně Březových Hor) už jen asi 600.⁶⁰

⁵⁶ POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 10.

⁵⁷ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 35.

⁵⁸ POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 10.

⁵⁹ Tamtéž, s. 36.

⁶⁰ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, Zmizelé Čechy, s. 41.

3. Vývoj Příbrami za třicetileté války

3.1 Obecný vývoj města

Tato práce bude pojednávat o různých aspektech vývoje Příbrami za třicetileté války, zejména o ekonomice. Předtím, než se na dané kapitoly podíváme, je nutné shrnout základní poznatky o celkovém vývoji města v době války a vytvořit si tak o tehdejší Příbrami určitou představu.

Ač dnes můžeme právem považovat Příbram za významné město, za třicetileté války nebyla městem prvořadého významu. S hrála roli všedního českého města, které za války velmi trpělo, ať už přímými vojenskými vpády nebo ekonomickým „vysáváním“ v podobě kvartýrování atd. Výjimečná Příbram nebyla ani v otázce výrazného snížení počtu obyvatel během válečných let.⁶¹

Z vojenského hlediska se zde neodehrály události, které by hlubším významem ovlivnily vývoj války na našem území a ani v otázce hornictví nelze tehdejší Příbram považovat za významnou, neboť jak již bylo zmíněno, město od r. 1607 provozovalo pouze jeden důl, a to z praktického důvodu – aby neztratilo práva královského horního města.⁶²

Vybočení z běžného kurzu vývoje českých měst však můžeme spatřit v otázce náboženství. Příbram byla jedním z prvních českých protestantských měst, které se oficiálně přihlásilo ke katolictví.⁶³ Nutno dodat, že se jednalo pouze o pragmatický krok, za dobu skutečného potlačení protestantismu ve městě můžeme považovat až 30. - 40. léta 17. st.⁶⁴

Dalším významným faktem je odnětí Svaté Hory a její předání do rukou jezuitů r. 1647, což fatálně ovlivnilo (nejen) náboženský vývoj v celé oblasti.⁶⁵ Svatá Hora se rychle stala jedním z nejslavnějších českých poutních míst a na jejím vrcholu byl postaven mohutný jezuitský komplex. Jezuité, kteří sídlili v nedaleké Březnici, zde úspěšně dokonali rekatolizaci a měli na celkový vývoj Příbrami značný vliv.⁶⁶

3.2 Vojenské události v Příbrami

V této podkapitole se seznámíme s těmi událostmi a aspekty, které měly pro Příbram

⁶¹ MAUR, Eduard. Populační důsledky třicetileté války. *Historická demografie 12*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987, s. 137.

⁶² POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 24.

⁶³ TAMTÉŽ, s. 26.

⁶⁴ POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 11.

⁶⁵ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 41.

⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 40.

zásadní význam.

Na počátku povstání se Příbram postavila na stranu stavů a vyslala své muže na mustrunk do Sedlčan a Berouna.⁶⁷ Je třeba ale dodat, že tento krok nebyl ze strany Příbrami dobrovolný, neboť městu bylo od stavovských komisařů vyhrožováno.⁶⁸ Ačkoli Příbram povstání nakonec podpořila, nelze konstatovat, že by stavovští s městem jednali ohleduplně. Již v r. 1620 byla Příbram vydrancována, a to právě oddíly generála Mansfelda.⁶⁹

Na základě toho, že Příbram podpořila stavovské povstání, ztratila r. 1621 všechny své statky a přišla i o práva královského horního města.⁷⁰ Císař však Příbram omilostnil již o rok později.⁷¹ Pro město bylo polehčující okolností, že se jako jedno z prvních přihlásilo ke katolictví (jednalo se však pouze o pragmatický krok, nekatolíci ve městě žili ještě desítky let).⁷² Nepochybně také situaci pomohl fakt, že Příbram byla za války poničena právě i stavovským vojskem a žádným jiným způsobem než vynucenou účastí na mustrunku povstání nepodpořila.⁷³

Vzhledem k charakteru práce nemá smysl podrobně popisovat všechny pohyby vojsk v okolí, stručně si představíme jen některé z nich, abychom si ukázali, co všechno pobyt vojáků obnášel.

Chaos a bídu při vyživování vojáků si nelze představit lépe, než na základě citátu příbramských konšelů pocházejícího z r. 1626: „*Mnozí sousedé uprchli a ostatní musí žít po 12 i více vojácích, kteří mají nemírné požadavky. Nejhorší z nich jsou právě Čechové. Město je tak zadluženo, že si již nemůže nikde opatřit půjčku. Mnozí vojáci pustoší domy uprchlých měšťanů a věci tam uloupené prodávají židům, kteří se opět vloudili do města, z něhož byli za císaře Rudolfa II. vykázáni.*“⁷⁴

Jedna z nejdramatičtějších událostí se v Příbrami odehrála právě r. 1626. Tehdy v létě do města vpadli vojáci Albrechta z Valdštejna a jejich vinou v městě vypukl požár, který naneštěstí pohltil i kostel sv. Jakuba Většího.⁷⁵

Další tragické události, které jsou hodny krátkého odstavce, nastaly r. 1639. Tehdy

⁶⁷ BÍLEK, Tomáš. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha: František Řivnáč, 1883, s. 1196.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 1196.

⁶⁹ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 37.

⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 38.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 38.

⁷² TAMTÉŽ, s. 38.

⁷³ BÍLEK, Tomáš. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha: František Řivnáč, 1883, s. 1196.

⁷⁴ LÍVA, Václav (ed.). *Prameny k dějinám třicetileté války*. Praha: Naše vojsko, 1953. Regesta fondu militare, sv. 4, s. 94.

⁷⁵ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 38.

v červenci do Příbrami přitáhli Švédové, kteří spadali pod velení generála Jana Gustafssona Banéra.⁷⁶ Než aby Příbramští riskovali loupeže, znásilňování, vraždění a další útrapy spojené s pobytem vojáků, rozhodli se Švédům zaplatit výpalné v hodnotě 700 dukátů.⁷⁷ Bohužel pro příbramské měšťany, krátce po odchodu švédských jednotek k městu přišli císařští a Příbram, která novým „hostům“ už neměla co nabídnout, byla značně vypleněna.⁷⁸

Ačkoli se v Příbrami neodehrály z vojenského hlediska důležité okamžiky třicetileté války, za zdůraznění jistě stojí, že právě přes Příbram r. 1645 putovaly oddíly generála Götze, který se u Zelené Hory spojil s jednotkami generála Hatzfelda. Toto tažení bylo dne 6. 3. zakončeno slavnou bitvou u Jankova.⁷⁹

Nejdramatičtější události se však odehrály až v posledních letech války. Např. v létě r. 1648 bylo město značně poničeno vojáky švédského generála Arvida Wittenberga, který tehdy v oblasti operoval.⁸⁰ Mnozí Příbramští na vpád Švédů zareagovali běžným způsobem, jakým bylo možné sebe i své blízké ochránit, a to útekem do lesů. Hluboké brdské lesy jistě poskytovaly bezpečná útočiště.

Ačkoli byl útek jistě náročnou zkouškou, ti, kteří se ho účastnili, jistě nelitovali, neboť podle všeho bylo tentokrát řádění Švédů mimořádně intenzivní. Ačkoli měla třicetiletá válka oficiálně skončit dne 24. 10. 1648, na Podbrdsku Švédové drancovali nadále.⁸¹ Až v druhé polovině listopadu se prý uprchlí Příbramští vrátili z lesa do svých domovů.⁸²

3.3 Míra poškození Příbrami za třicetileté války

Jak již bylo výše sděleno, v Příbrami se neodehrály z vojenského hlediska události, které by v jakémkoli aspektu vybočovaly z rámce všednosti třicetileté války. To však neznamená, že by se Příbram řádění vojsk vyhnula, spíše naopak. Lokace města na důležitých stezkách byla v době míru přínosem, za války však tyto stezky byly Příbrami spíše ke škodě, neboť o to více vojenských oddílů tudy procházelo.⁸³

Samotná míra poškození města je předmětem dohadů. V tomto smyslu proti sobě stojí výroky dvou historiků – PaedDr. Josefa Velfla a PhDr. Emila Hradeckého. Pan doktor Josef

⁷⁶ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 38.

⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 39.

⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 39.

⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 39.

⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 39.

⁸¹ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 131.

⁸² TAMTÉŽ, s. 131.

⁸³ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 37.

Velfl napsal, že Příbram byla město balancující na hraně existence.⁸⁴ Město za války skutečně velmi strádalo, ale je třeba dodat, že jiná města na Podbrdsku byla postižena podstatně více.

Zcela opačné vnímání situace bude reprezentovat PhDr. Emil Hradecký, autor tohoto výroku: „*A tak ze tří královských měst Podbrdského kraje toliko Příbram přečkala bez vážnější úhony kritickou dobu třicetileté války...*“.⁸⁵ Názor PhDr. Emila Hradeckého naznačující, že se Příbram válečným útrapám téměř vyhnula, lze naopak chápat za extrém z druhé strany. Mnoho případů, kdy Příbram ubytovávala vojenské oddíly, a několikrát vydrancování města spojené s cca 40% úbytkem obyvatel nám dokazují něco jiného.

Ačkoli poznatky zjištěné v předcházející studii nenaznačují, že by městu reálně hrozil zánik, spíše se přiklánějíme k názoru PaedDr. Josefa Velfla.

3.4 Rekatolizace

Zatímco v případě vojenských událostí nelze konstatovat nic, čím by byla Příbram jedinečná, v otázce náboženských proměn již nelze říci, že by Příbram byla všedním českým městem.

První zajímavostí je fakt, že se Příbram jako jedno z prvních protestantských měst (dle Františka Holase dokonce jako vůbec první) přihlásila ke katolictví.⁸⁶ Jak už bylo výše zdůrazněno, tuto konverzi ke katolictví lze spíše považovat za zoufalou snahu Příbrami přilepšit si v době, kdy bylo město potrestáno za podporu stavovských vojsk.⁸⁷ V žádném případě nelze tvrdit, že by na rekatolizaci tohoto města stačilo pouze takovéto formální vyznání.

Náznačky nekatolictví v Příbrami ostatně můžeme sledovat přinejmenším ještě ve 40. letech 17. st., až r. 1651 (dle SPPV) již ve městě žili pouze katolíci. Musíme však brát v potaz tu variantu, že zapisovatel nechtěl mít problémy, a tak jednoduše všechny obyvatele města označil za katolíky. Otázka, zda mezi Příbramskými po válce nebyli žádní protestanté, je svízelná. Nelze však pochybovat o tom, že by drtivá většina obyvatel po válce nebyla katolická. Jednak měli na město velký vliv jezuité, o nichž bude ještě pojednáno, jednak se badatel v matrikách setkává se jmény, která z drtivé většiny patřila světcům.

Rekatolizace v Příbrami probíhala postupně po celou dobu třicetileté války. Po zhruba 200

⁸⁴ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 39.

⁸⁵ HRADECKÝ, Emil (ed.). *Berní rula 26: Kraj podbrdský*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 27.

⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 23.

⁸⁷ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdsku 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 26.

letech převažujícího protestantismu se r. 1624 stal prvním katolickým děkanem Marek Saller.⁸⁸ Ten je v regionální literatuře, ať už právem, nebo ne, líčen jako velmi působivý člověk.

Další osobností, která se na rekatolizaci Příbrami silně podepsala, byl Albert Chanovský (1581-1645).⁸⁹ Tento slavný jezuitský misionář v městě často pobýval a má patrně hlavní zásluhu na tom, že byla Příbram po 30. letech rekatolizována.⁹⁰

Dílo Marka Sallera a Alberta Chanovského bezpochyby dokončili jezuité, kteří r. 1647 získali Svatou Horu nad Příbramí.⁹¹ Měli podstatný vliv na chod města, a tím nemějme na mysli pouze jejich hospodaření, ale i kulturu, neboť jezuité si skrze jimi vychovaného učitele udržovali vliv i ve zdejší partikulární škole, která tehdy byla obnovena (nejpozději r. 1650).⁹²

Lze se domnívat, že rekatolizace v Příbrami nebyla příliš tvrdá a proběhla relativně v klidu. Tuto domněnku můžeme podložit několika fakty. Už oficiální příklon města ke katolictví, který ve srovnání s jinými městy lze považovat za vsutku předčasný, naznačuje, že přinejmenším v radě města (tedy v městské elitě) neexistovali horliví vyznavači některého z nekatolických směrů.

Argumentem obecnější povahy je samotný vliv jezuitů. Ti r. 1647 (především díky zásluze Přibíka Jeníška z Újezda) získali Svatou Horu a Příbram se stala centrem protireformace v oblasti.⁹³ Ačkoli lze podstatnou míru rekatolizace českých zemí připsat na vrub jezuitům, nelze si odpustit poznámku, že i když jezuité ve velké míře pálili nekatolické knihy, v otázce fyzického násilí se množství z nich řadilo mezi odpůrce, příkladem takového jezuita byl již zmíněný Albert Chanovský.⁹⁴ Činnost jezuitů spočívala výhradně v misiích a školství.⁹⁵

Rekatolizaci v Příbrami si tedy představme jako akt, který rozhodně nebyl dobrovolný. Na druhou stranu dodejme, že výrazné krutosti ze strany katolických duchovních se zde s největší pravděpodobností neodehrávaly.

⁸⁸ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 51.

⁸⁹ PALIVEC, Viktor. Literární tradice Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 109.

⁹⁰ Tamtéž, s. 109.

⁹¹ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 27.

⁹² POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdská a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 11.

⁹³ ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. 2. vydání. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001, s. 216.

⁹⁴ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryštvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha: Hart, 2002, s. 126.

⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 105.

Tím však situaci nebagatelizujeme. Příbramští měšťané po 200 let vyznávali víru děděnou z generace na generaci a nelze pochybovat o tom, že pronikající katolicismus zpočátku mezi měšťany vzbuzoval silnou nevoli. O to více pak Příbramští jistě pocítovali hořkost vůči jezuitům, kteří jim jednak vnucovali svou víru, ale také se stali konkurenty města v oblasti hospodářství. Příbram s Tovaryšstvem Ježíšovým dokonce několikrát vedla spor, kupř. o to, zda si mohou jezuité na Svaté Hoře postavit vlastní pivovar.⁹⁶

Ačkoli měli Příbramští z jezuitského hospodaření obavy, řád Tovaryšstva Ježíšova, jak si v následujících kapitolách vysvětlíme, ve výsledku Příbrami naopak hospodářsky výrazně pomohl.

3.5 Svatá Hora

Zabýváme-li se příbramskými dějinami 17. století, není možné opomenout alespoň krátkou kapitolu zabývající se Svatou Horou. Bez pochopení svatohorského fenoménu by bylo velmi obtížné si představit, jak Příbram na konci třicetileté války vypadala a jakým směrem se ubírala v poválečných letech.

Kdy přesně byla na vrchu rozprostírajícím se nad Příbramí postavena kaplička Panny Marie, to nemůžeme s jistotou říci. Snad již stála ve 14. st. v době arcibiskupa Arnošta z Pardubic.⁹⁷ Ten v Příbrami několikrát pobyl a o městečko velmi pečoval.⁹⁸ Podle pověsti však kapli nechal postavit již ve 13. st. rytíř Malovec, příbuzný Arnošta z Pardubic.⁹⁹

Důvod, proč se Svatá Hora stala tak slavným poutním místem, spatřujeme v době po bitvě na Bílé hoře. Tehdy byla do svatohorské kapličky údajně přenesena soška Panny Marie.¹⁰⁰ Tato dřevorezba byla předmětem úcty, dle pověsti ji měl vyřezat sám Arnošt z Pardubic.¹⁰¹ Datována je do 14.-15. st., což s pověstí koresponduje.¹⁰² Svatá Hora se již v době po porážce stavovského povstání stala poutním místem, a můžeme ji tak považovat za nejstarší mariánské poutní místo v Čechách.¹⁰³

Pokusy přilákat na Svatou Horu více poutníků probíhaly už ve 30. letech díky děkanu

⁹⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha: Hart, 2002, s. 217.

⁹⁷ PERKA, Radovan a Michal FLEGL. *Poutní místa: Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. Praha: Olympia, 1991, s. 33.

⁹⁸ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, *Zmizelé Čechy*, s. 36.

⁹⁹ PERKA, Radovan a Michal FLEGL. *Poutní místa: Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. Praha: Olympia, 1991, s. 34.

¹⁰⁰ PERKA, Radovan a Michal FLEGL. *Poutní místa: Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. Praha: Olympia, 1991, s. 35.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 35.

¹⁰² TAMTÉŽ, s. 35.

¹⁰³ TAMTÉŽ, s. 35.

Marku Sallerovi.¹⁰⁴ Pomohlo kupř. zázračné uzdravení Jana Procházky, což byl slepý měšťan původem z Nymburka (zda skutečně žil, je však sporné).¹⁰⁵ Samotné svatohorské zázraky jsou zcela samostatnou otázkou, pro zajímavost si ale sdělme, že jich bylo jezuitů zaznamenáno přes 4300 a 100 z nich bylo vybráno pro výzdobu ambitů ve svatohorském barokním komplexu, o jehož výstavbě bude níže pojednáno.¹⁰⁶

Hlavním strůjcem svatohorského fenoménu byli jezuité. Ti do oblasti přišli ke konci 30. let a s cílem Svatou horu proslavit se zde již roku 1649 (tedy dva roky poté, co Svatou Horu získali) konalo první slavné procesí.¹⁰⁷ To už Svatá Hora nebyla pouhým vrchem s malou kapličkou, jezuité zde nechali postavit celkem 16 nových kapliček a již tehdy vznikaly plány mohutného svatohorského barokního areálu.¹⁰⁸

V r. 1658 se stavební plány začínaly pomalu stávat skutečností a nejzásadnější úpravy/dostavby byly uskutečněny v následujících desetiletích.¹⁰⁹ Během nich byla např. kaplička Panny Marie zastavěna barokním kostelem.¹¹⁰ Na stavbě svatohorského areálu se v době 17. a 18. st. podepsali takoví architekti, jakými byli kupř. Carlo Lurago či Kilián Ignác Dientzenhofer.¹¹¹

Ani interiéry nezůstaly bez poskvrny slavných umělců. Působili zde např. malíři Karel Škréta a Jan Petr Brandl, dále sochaři Jan Brokoff s Janem Jiřím Bendlem.¹¹² Jmenovaný Karel Škréta na Svaté Hoře v r. 1654 namaloval obraz Panny Marie Svatohorské.¹¹³ Zajímavé je, že tento jediný hmotný doklad o Škrétově působení na Svaté Hoře byl objeven relativně nedávno (r. 2000).¹¹⁴ Znalci umění pojali podezření, že malba Panny Marie Svatohorské, původem z 19. st., něco zakrývá a při průzkumné sondě skutečně došlo ke zjištění, že se pod touto přemalbou skrývá původní obraz od Karla Škréty znázorňující stejný motiv.¹¹⁵

O tom, jak slavnou se Svatá Hora stala, svědčí korunovace Madony Svatohorské, která se odehrála r. 1732. Tehdy se jezuitům podařilo přesvědčit samotného papeže, aby milostnou

¹⁰⁴ PERKA, Radovan a Michal FLEGL. *Poutní místa: Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. Praha: Olympia, 1991, s. 35.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 35.

¹⁰⁶ SMOLÍK, Václav. *Milosti Panny Marie Svatohorské v obrazech*. [Příbram]: LAIWA PRESS, [1948], s. 3.

¹⁰⁷ PERKA, Radovan a Michal FLEGL. *Poutní místa: Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. Praha: Olympia, 1991, s. 35.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 35.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 35.

¹¹⁰ TAMTÉŽ, s. 33.

¹¹¹ VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, Zmizelé Čechy, s. 6.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 6.

¹¹³ KOPEČEK, Josef. Karel Škréta na Svaté Hoře. In: *Podbrdsko IX*. Příbram: Státní okresní archiv Příbram a Okresní muzeum v Příbrami, 2002, s. 175.

¹¹⁴ TAMTÉŽ, s. 167.

¹¹⁵ TAMTÉŽ, s. 167.

sošku Panny Marie vyznamenal zlatou korunkou.¹¹⁶

Na význam Svaté Hory můžeme poukázat počtem účastníků poutí. Již v r. 1651, kdy se poutí na Svatou Horu odehrálo celkem 27, jich přišlo 1 821. Celkový počet takovýchto návštěvníků se neustále zvyšoval a po korunovaci Madony Svatohorské r. 1732 převýšil číslo 200 000.¹¹⁷

¹¹⁶ PERKA, Radovan a Michal FLEGL. *Poutní místa: Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. Praha: Olympia, 1991, s. 36.

¹¹⁷ TAMTÉŽ, s. 36.

4. Válka očima příbramských měšťanů

4.1 Vojenské průtahy

Předcházející kapitoly zabývající se vývojem války v Příbrami byly obecným pojednáním a události v nich zmíněné měly za cíl Příbram specifikovat v rámci českého prostředí. Chceme-li se však vcítit do role běžného měšťana, musíme se ponořit do dobových pramenů a právě tam je třeba hledat přímé i nepřímé odkazy písařů na válku. Takto si třicetiletý konflikt představíme tím nejcennějším a nejautentičtějším způsobem – očima samotných příbramských měšťanů.

Ti se, stejně jako měšťané jiných měst, stali svědky zvěrstev páchaných vojáky pobývajícími v městě. Přímé svědectví o vraždění či znásilňování v pramenech sice chybí, ale v otázce loupeží a ničení majetku již prameny rozhodně nemlčí. Vypsát každou zmínku o vojácích ve městě či okolí by nemělo příliš velký význam, vyberme si proto jen ty nejhodnotnější.

Nejdetailněji se o řádění vojáků rozhovořil Samuel Vokáč, jehož soukromá korespondence byla v malém množství dochována. Mezi archivními prameny v SOkA Příbram je dochován spis, v němž máme zaznamenáno přímé svědectví toho, jak vojáci dne 9. 6. r. 1648 řádili ve Vokáčově domě.¹¹⁸ Vokáč napsal stížný list, ve kterém popisuje, jak se k němu cizí vojáci ve svém vlastním domě chovali a jaké škody mu učinili:

„...po minulé noci jenž jest 9. Juny nekřesťansky počínali mně s čelátkou mou svejím nepřikladnejm chováním z domu vypudili. Vokna i jiná nádobi dřevěné tloukli i jinak neslušně a nenáležitě jakoby nad nimi pána boha nebylo sobě provozovali...“

Na závěr Vokáč prosí, aby „...to všechno co se nadpisuje od nich mně zase navráčeno bylo.“¹¹⁹ Závěrečná slova o navrácení majetku lze považovat za naivní a vzbuzují dojem, že spis byl napsán bezprostředně po násilném jednání vojáků, tedy v době, kdy byl Vokáč pln hněvu a šoku z nečekané návštěvy.

Válka vyhnala ze svých domovů masy lidí a někteří z nich se nový začátek rozhodli hledat právě i v Příbrami. V knihách trhových, ale i jiných pramenech, lze do určité míry sledovat pohyb jednotlivců za války. Kupř. v knihách trhových přibývají jména lidí, o kterých v žádných jiných pramenech nikdy nepadla žádná zmínka. Jmenujme např. Jindřicha Cantorise, o němž bude ještě pojednáno zvlášť.¹²⁰ Tito lidé se zničehonic v Příbrami

¹¹⁸ AM Příbram, MM, *Soukromá korespondence Samuela Vokáče a jiné spisy*, inv. č. 216, kart. 34.

¹¹⁹ TAMTÉŽ

¹²⁰ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 155.

objevují a nakupují zde nemovitosti. Tyto migranty nelze jednoznačně kategorizovat, na základě různých indicií si však lze povšimnout, že se většinou jednalo o bohatou a vzdělanou vrstvu společnosti.

Pohyb Příbramských lze sledovat i v jiných ohledech než migraci. O útěku lidí před vojáky nesvědčí jen František Holas ve svých *Dějínách Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*, ale např. i záznamy křtů. V matriční knize křtů nám mnohdy chybí zápisy po dobu několika měsíců, přičemž o poškození knihy se nejedná.¹²¹ Tuto situaci si snad ani nelze vysvětlit jinak, než že místní děkané občas z města před vojáky utekli a nechali příbramské měšťany napospas osudu.

Přestože byla třicetiletá válka hektickým obdobím, nelze konstatovat, že by měšťané po celou dobu z důvodu altruismu drželi pospolu a za všech okolností si pomáhali. Naopak, občas jsme svědky toho, že obyvatelé příbramského panství byli sami sobě nepřáteli. Kupř. v létě r. 1636 bylo vzneseno obvinění na Vačka, ovčáckého pacholka ze Suchého Dolu, který se měl dopustit nspecifikovaného násilí na Kateřině Šustové.¹²² Stávaly se i věci vážnějšího charakteru, např. žhárství v nedalekém Pičíně r. 1643. Tehdy se měli Jan Řezník se svým synem Václavem údajně dopustit zapálení 11 domů.¹²³ Mohli bychom také upozornit na rok 1640, kdy byl v Příbrami zavražděn šternberský písař František, přičemž vrahem měl být rytmistr František Mikler.¹²⁴ Toto jsou jen exemplární příklady zločinů, kterých se místní dopouštěli. Z předválečného i válečného období máme dochovány i jiné spory, z předválečného období jmenujme spor dvou měšťanů r. 1614 týkající se zabití psa.¹²⁵ Z válečného období je zajímavý spor příbramského měšťana s březnickým měšťanem. Václav Havlena z Březnice se měl r. 1622 bezdůvodně dopustit výtržnosti na synu Havla Zámečníka.¹²⁶

4.2 Chudoba, hlad a strach z morové epidemie

Válka se na Příbrami nepodepsala jen přímými válečnými událostmi, ale také pohromami ji provázejícími – hladem a nemocemi. Zda v Příbrami během války proběhl hladomor, není z dostupných pramenů možné prokázat, že ale občas docházelo k situacím, kdy

¹²¹ SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 001, Matrika narozených, oddaných 1641-1686, s. 8.

¹²² AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98., p. 5.

¹²³ AM Příbram, MM, *Dohoda Maxmiliána Dubského z Vitiněvsí a na Pičíně o nárek na cti z podezření ze žhárství Jana Řezníka ze vsi Občova a jeho syna Václava, jako by byli příčinou požáru v Pičíně, při kterém vyhořelo jedenáct usedlostí selských*, inv. č. 163-164/11.

¹²⁴ LÍVA, Václav (ed.). *Prameny k dějinám třicetileté války*. Praha: Naše vojsko, 1955. Regesta fondu militare, sv. 6, s. 96.

¹²⁵ AM Příbram, MM, *Knih trhová*, inv. č. 123, f. 148.

¹²⁶ TAMTÉŽ, f. 272.

hladomor přinejmenším hrozil, to víme s naprostou jistotou. Důkazem toho je např. nařízení příbramské rady dne 29. 8. 1640, která „...*Nemoha chudobného lidu dalšího naříkání přeslechnouti...*“ se rozhodla stanovit jednotnou cenu a váhu prodávaného chleba. Pokud by pekaři nedodržovali nařízení rady, byli by peněžitě potrestáni.¹²⁷

Zoufale též působí prosba o pomoc ze dne 27. 11. [1645?]. Písař varuje, že město „...*o všechno i o ten poslední kus chleba přichází a v dokonalou rujnu připraveno jest.*“ a dodává, že bez pomoci „...*i to svaté místo Blahoslavené Panenky Marie Matky Boží, nad něm ležící o opuštění přijíti a jeho obyvatele hladem mříti...*“.¹²⁸ I s vědomím, že bylo dobovou tendencí lehce přehánět škody a útrapy za účelem vyvolání lítosti a vyhnutí se tak dalším ubikacím vojáků, máme před očima zcela jasný důkaz o hladovění v Příbrami. Chudoba, jakožto obecný jev provázející Příbram ve 30.-40. letech 17. st., je v různých knihách, spisech apod. naznačována poměrně často. R. 1644 se např. píše o jisté Anně Petrové: „...*jsouce v nedostatku zraku postavena a chudobou obklíčena...*“¹²⁹

O případných nemocích sužujících měšťany v průběhu války není v pramenech žádná zmínka. Až morové epidemii (není bohužel možné určit, zda se jednalo o černý mor, či spalničky), která na Podbrdsku řádila těsně po válce, v r. 1649, je v *Registrech a kopiáři* věnována nemalá pozornost. Ačkoli se morová nákaza Příbrami zázračně vyhnula, není na místě tvrdit, že by Příbramští žili v klidu a tuto skutečnost ignorovali. Rozsáhlé pasáže týkající se nařízení o prevenci a dalších informací ohledně moru jsou tomu dostatečným důkazem, ostatně pisatel zdůrazňuje, aby tyto odstavce svěřené osoby „...*neprodleně publicírovati dali...*“.¹³⁰

Vyhnutí se morové epidemii bylo tehdy vykládáno jako milosrdenství Panny Marie, co však za ním skutečně stálo, je těžká otázka.¹³¹ Jednalo se o pouhou shodu okolností, že se v Příbrami mor neobjevil, nebo o úspěšnou prevenci? Druhou tezi podporuje zápis v *Registrech a kopiáři*. Máme dochováno podrobné nařízení od úředníků královské komory, kteří sepsali 27 bodů, v nichž je nařízeno, co se musí udělat, aby se město zachránilo před morem. Pro příklad si zmiňme sedmý bod: „...*rokle strouhy nevydlážděné po placích a ulicích v nichž se voda i všelijaké pomeje a špíny z domů vycházející zdržují a od horkosti slunečné kazí a smrady vyrovnati a vydlážděti, je každodenně vyklízeti, čerstvou vodou vylévati, tolikéž všechny dřevěné i jiné k vylévání ... z domů na ulice*

¹²⁷ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98., p. 17.

¹²⁸ TAMTÉŽ, p. 26.

¹²⁹ AM Příbram, MM, *Knihy trhov. inv. č. 122, f. 434.*

¹³⁰ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98., p. 29.

¹³¹ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 132.

*připravené z lubky, jakož to nemalý smrad v sobě zdržující svrhnutí a na Ulici ven nic nečistého zvlášť pak vody z umytých mrtvých těl vylévati nedopustili k zachování dobrého.*¹³²

Nařízení i jiné zprávy o morové epidemii naznačují, že nemoc byla bedlivě a starostlivě sledována. Ostatně dle Františka Holase právě do Příbrami směřovalo mnoho lidí z Prahy a okolí, jelikož se o zdejší zázračné záchraně před morem mluvilo široko daleko. Tito lidé zde před morem hledali útočiště.¹³³

4.3 Rozbor textu

Všechny aspekty zmíněné v předešlých odstavcích musely mít značný vliv na smýšlení příbramských měšťanů o pozemském světě. Na závěr této kapitoly si přečteme dva citáty, jejichž porovnáním můžeme vysledovat výraznou proměnu v názoru na hodnotu lidského života.

První text pochází z období před válkou, z r. 1614. Jedná se o citát ze záznamu společného zdání majetku Jana Velvarského se svou ženou Annou. Předem je důležité zdůraznit, že ve smlouvách námi zkoumaného období se v žádném jiném případě nevyskytuje tak expresivní úvodní prohlášení – nejedná se o formální vyjádření, tedy předem daná slova, s jakými se můžeme občas setkat, ale o originální počín písaře, či snad Jana Velvarského, který si přál následující slova zaznamenat:

*„Patrné jest, že svornosti a lásky milovníci a následovníci obzvláště pak v stavu manželství pokojným životem zde v tomto světě od pána Boha obdařený bývají, kteréžto ctnosti všech buď a starosti případných polehčení jim činí a živobytnosti prodlužují, z čehož pánu Bohu vlastní zalíbení a bližním jich potěšení následuje.“*¹³⁴

Za jiných okolností by byl text běžný, nenápadný a nezajímavý. Pro náš účel však poslouží, neboť v sobě skrývá očividnou radost ze života. Svět má pevný řád a pán Bůh se nám snaží život zpříjemňovat.

Není třeba dodávat, že zápisy z let 1618-1648 už život rozhodně neoslavují, a jsme tak svědky barokizace myšlení příbramských měšťanů. Následující úryvek pochází ze smlouvy umístěné do knihy trhové, a to z r. 1627. Předem je nutné vzít v úvahu psychický stav člověka, který nechal text zapsat, neboť právě umíral. Nevšímejme si proto pochopitelných poznámek o smrti, ale věnujme pozornost pohledu umírající měšťanky Anny Šturcířové na

¹³² AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98., p. 32.

¹³³ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 131.

¹³⁴ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 323.

tehdejší svět:

„...poznávaje krátký cíl života mého bytí a stůj krátko nebo dlouho, že z tohoto plačtivého údolí skrze smrt časnou kdykoliv se odebrati s vašich milostný i přáteli svými, a tímto b[ll]udným světem rozloučiti chtěj, nebo nechtěj, musíc.“¹³⁵

Tato depresivní pasáž je sice strohou, ale dostatečnou sondou do duše příbramského měšťana v době třicetileté války. Svět se proměnil v chaos a je v něm těžké se radovat. Vzhledem k tomu, že Anna v tomto zápise odevzdává svůj majetek do rukou jiné větve rodu Šturciřů, lze se domnívat, že během války své nejbližší ztratila.

Skepse ohledně řádu světa byla v Příbrami zcela jistě umocněna i tím, že dvousetletá tradice protestantství nyní nedobrovolně končila. Staré jistoty přestaly existovat a postupně byl nastolen nový katolický řád, se kterým se mnoho Příbramských nedokázalo lehce ztotožnit.

4.4 Shrnutí

Jak již bylo řečeno, Příbram se do stavovského povstání příliš nehrnula. Stavové si podporu pod výhrůzkami vynutili a také se jako jedni z prvních zasloužili o poničení města.¹³⁶ Posléze, za pomoc stavům, byla Příbram císařem dočasně potrestána. Vypálení města oběma vojsky zcela jistě utužilo nevíru Příbramských v mocenské činitele ať už císařské, nebo protestantské. Město před válkou výhradně protestantské, nyní však převážně katolické, muselo vyživovat jak katolické, tak protestantské vojáky (Švédy).

Takovýto stav věci musel vést k naprosté dezorientaci a paralizoval motivaci Příbramských k jakékoli snaze zapojit se do vojensko-politického dění v oblasti (vývoj Příbrami skutečně nasvědčuje tomu, že se město za války snažilo hrát roli „mrtvého brouka“).

Zmatek příbramských měšťanů, způsobený válkou a rekatolizací, byl obrovský, zejména v době jejího konce. Tehdy si již Příbramští začali zvykat na novou víru a v dříve nenáviděných katolických kněžích viděli oporu. Tito duchovní se však nezajímali pouze o příbramské měšťany, ale i o svůj život, a v nejtěžších chvílích války, totiž v době vojenských vpádů, neváhali z města utíkat. Příbramští, kteří se své původní víry zřekli, pak byli bez jakékoli opory ze strany duchovních vydáni napospas vojskům proudícím v okolí. Všechny tyto aspekty přivedly příbramské měšťany k jiným hodnotám a postojům. Zejména knihy trhové jsou nám svědky nepříliš veselého, či spíše depresivního, pohledu na pozemský svět.

¹³⁵ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 401.

¹³⁶ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 37.

5. Významné osobnosti

5.1 Jan Velvorský

5.1.1 Život

Tato osobnost byla jedním z významných představitelů Příbrami v první polovině 17. st.. Vzhledem k tomu, že se Jan nedožil konce války, a tudíž jeho jméno v SPPV nefiguruje, nejsme schopni určit jeho životní dataci. Vůbec první zmínka o Janu Velvorském pochází z r. 1600, kdy nastoupil do funkce příbramského primátora.¹³⁷ Ve svém úřadě nahradil Jiřího Stuchlíka, který tehdy patrně zemřel.¹³⁸ Víme také, že na přelomu 16./17. byl Jan Velvorský zván Smíškem. Tento přívlastek však v následujících letech (snad ve spojitosti s primátorským úřadem, kterého dosáhl) zcela zmizel.¹³⁹

Prameny nám sdělují, že byl ženatý s Annou, vdovou po Janu Singerovi.¹⁴⁰ Ke sňatku došlo někdy v r. 1600.¹⁴¹ Přestože se Anna znovu provdala, je zajímavé, že i nadále ji Příbramští nazývali Annou Honzovou (po svém manželovi), a to nejméně do r. 1612, ne-li do své smrti.¹⁴² Svatební smlouva Anny a Jana byla uzavřena r. 1600, přičemž dle smlouvy měl Jan do roka a do dne, v případě nenadálé smrti, darovat nevěstě stanovenou finanční částku (stejně tak měla učinit i Anna). Oba se vzájemně dohodli na částce 100 kgm, což je ve srovnání s jinými dobovými svatebními smlouvami průměrná, přinejlepším lehce nadprůměrná, hodnota. Roku 1607 (pro srovnání) byla uzavřena svatební smlouva, v níž se ze strany nastávajícího manžela píše o věnování pouhých 50 kgm.¹⁴³

Jan musel být velmi proslulým člověkem již na přelomu století, neboť na svatbě byly přítomny velmi významné osobnosti, např. Jan Markovic (primátor Žebráku), Jiří Stuchlík (tehdy ještě primátor Příbrami) či Augustin Šturcír, pocházející z velmi významného příbramského rodu.¹⁴⁴

Anna již měla svá nejlepší léta za sebou, byla dokonce babičkou dvou vnoučat (Davida a Tobiáše), a lze proto předpokládat, že sňatek byl motivován ekonomickými výhodami – majetkem nevěsty.¹⁴⁵ Přesto se zdá být zvláštní, že vztah nebyl očividně pouze formální, ale po letech sblížení naopak nabyl na intenzitě. Tuto tezi podporuje citát z knihy trhové.

¹³⁷ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 108.

¹³⁸ TAMTÉŽ, f. 111.

¹³⁹ TAMTÉŽ, f. 117.

¹⁴⁰ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 253.

¹⁴¹ TAMTÉŽ, f. 247.

¹⁴² TAMTÉŽ, f. 306.

¹⁴³ TAMTÉŽ, f. 284.

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, f. 247.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, f. 253.

Kritik této myšlenky by jistě mohl podotknout, že 17. st. bylo obdobím, během kterého lidé důsledně trvali na doslovném titulování apod., a nelze proto následující citát brát vážně. Tento citát je však mezi všemi příbramskými prameny ojedinělý. V žádném jiném případě si písař nedovolil následující patos do smlouvy vložit. Nejedná se tedy o běžnou formulaci či předem daný text naplňující osnovu smlouvy. Snad máme před očima slova Jana Velvarského, který se svou ženou r. 1614 společně vzdal majetek.¹⁴⁶ Jedná se mimochodem o tentýž text, který jsme si uvedli v rámci kapitoly *Válka očima příbramských měšťanů*.

„Patrné jest, že svornosti a lásky milovníci a následovníci obzvláště pak v stavu manželství pokojným životem zde v tomto světě od pána Boha obdařený bývají, kteréžto ctnosti všech bud' a starosti případných polehčení jim činí a živobytnosti prodlužují, z čehož pánu Bohu vlastní zalíbení a bližním jich potěšení následuje.“¹⁴⁷

Manželství Anny a Jana bylo patrně šťastné. Kdy Anna zemřela, není známo, avšak víme jistě, že zesnula dříve než Jan, r. 1648 je totiž v jedné ze smluv v knihách trhových jako Janova druhá žena uvedena Dorota. K jejich svatbě došlo nejdéle r. 1636.¹⁴⁸

Nelze opomenout, že k Janu Velvarskému se váže zajímavý příběh, jenž je uveden v publikaci Františka Holase. Roku 1629 v domě Jana Velvarského údajně pobýval malíř Adam Ulrich, původem z Prahy.¹⁴⁹ Jeho úkolem bylo obnovit sošku Panny Marie, jež byla značně poškozena švédskými vojáky.¹⁵⁰ Soška byla v tak špatném stavu, že se jí Adam Ulrich posmíval, a právě to mělo být spouštěčem božího hněvu. Náhle do místnosti, kde Adam pobýval, udeřil blesk (ač nebyla bouřka a obloha byla jasná). Adam se na chvíli dostal do bezvědomí, zatímco ostatním přítomným se nestalo vůbec nic. Ulrich si prý z toho vzal ponaučení a z luteránství přestoupil ke katolictví.¹⁵¹

5.1.2 Majetek

Majetek Jana Velvarského byl na příbramské poměry veliký, ale oproti jiným osobnostem, které si uvedeme, se o tak výrazné bohatství nejednalo. Navíc, jak si v následujících odstavcích budeme demonstrovat, byl Jan Velvarský typickým příkladem toho, jak moc byl majetek, ať už movitý či nemovitý, během války nejistý.

¹⁴⁶ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 323.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ, f. 323.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, f. 434.

¹⁴⁹ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 67.

¹⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 67.

¹⁵¹ TAMTÉŽ, s. 67.

R. 1607 si Jan se svou manželkou zakoupil dům v hodnotě 120 kgm, což samo o sobě svědčí o tom, že nepatřil k chudině.¹⁵² Mezi lety 1600-1609, jak si níže uvedeme, se domy prodávaly průměrně za 97 kgm. Manželé Velvarští nekoupili pouze tuto nemovitost, krom toho si za neznámou cenu koupili dům od Řehoře Pátka z Freytok.¹⁵³ K tomu ještě připočteme, že v předválečném období byli Velvarští vlastníky nejméně jednoho pole, dědiny a dvou palouků.¹⁵⁴ Jan Velvarský měl také k dispozici chmelnici a r. 1612 zakoupil chalupu.¹⁵⁵

Bohatství Velvarských ale rozhodně nebylo stabilní, alespoň ne v době třicetileté války. Knihy trhové nám dávají najevo, že od poloviny 20. let 17. st. žil manželský pár, takřka až do Janovy smrti, ve finanční tísní. Zatímco v období před válkou ve velkém majetek nakupovali, r. 1625 se manželé některých nemovitostí naopak zbavovali a máme i záznamy o zadlužení. R. 1624 byl Jan nucen si půjčit 50 kgm od Jana Václava Častolara z Dlouhé Vsi.¹⁵⁶ O rok později si Jan půjčil dalších 50 kgm, tentokrát od Lidmily Šturcířové, které zároveň prodal svou chmelnici.¹⁵⁷

Náhodou jistě nebude, že r. 1624 Jan směnil svůj dům za pouhé spáleniště Václava Izáka.¹⁵⁸ Naskýtají se dvě možnosti. Buďto Jan Václavovi něco dlužil a takto dluh splatil, nebo byl dům znehodnocen vojáky a ztratil na ceně, přičemž Velvarský neměl finance na jeho další udržování a potřeboval se ho zbavit. Tak či tak nám knihy trhové podaly dostatečný počet důkazů o tom, že finanční tíseň během třicetileté války nepostihla pouze chudinu, ale i ty nejbohatší měšťany.

Finanční problémy Velvarských neustaly a ještě ve 30. letech máme stopy po tom, že byl Jan Velvarský zadlužen, a to rytíři Ladislavu Jindřichu Častolarovi z Dlouhé Vsi, který působil v pražské radě a byl příbuzným Jana Václava, od kterého si Jan kdysi taktéž půjčil peníze.¹⁵⁹

¹⁵² AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 271.

¹⁵³ TAMTÉŽ, f. 306.

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, f. 338.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ, f. 306.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ, f. 384.

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, f. 422.

¹⁵⁸ TAMTÉŽ, f. 390.

¹⁵⁹ TAMTÉŽ, f. 423.

5.1.3 Smrt

Kdy přesně Jan Velvarský zemřel, není známo. Poslední zmínka o něm pochází z r. 1636.¹⁶⁰ Téhož roku je jako primas uveden Bartoloměj Stříbrský.¹⁶¹ Vzhledem k tomu, že funkce primasa byla v Příbrami doživotním břemenem, můžeme si být jisti, že Jan Velvarský zemřel právě v tomto roce.

Oproti Jindřichu Cantorisovi, o němž bude pojednáno, nemáme žádný jiný doklad o tom, že Velvarský zemřel. Jeho pohřeb však musel být velkou událostí. Jednalo se o člověka, který stál v čele Příbrami nejméně 36 let, přičemž polovinu z tohoto období tvořila třicetiletá válka. Jan Velvarský sice nebyl hlasem Příbrami během 40. let, kdy válka na město doléhala nejvíce, ale vedl ji ve velice chaotickém období rekatolizace, totiž ve 20.-30. letech 17. st. Vzhledem k tomu, jak těžce se v Příbrami žilo během následujících dekád, se můžeme s trochou patosu domnívat, že byl Jan Velvarský jedním z předmětů nostalgického vzpomínání Příbramských na léta, během nichž nebyli naplněni takovým zoufalstvím a strastmi. Bartoloměj Stříbrský, nástupce Velvarského, ve své funkci příliš dlouho neotálel, neboť nejpozději r. 1643 byl primasem Augustin Štuncíř, jenž byl posléze nahrazen Jindřichem Cantorisem.¹⁶² Ten se stejně jako Velvarský ujal postu primátora na několik desítek let.

Osud Janovy druhé manželky Doroty by už byl spíše tématem poválečným, proto si jen zmiňme, že se Janova žena Dorota r. 1648 rozhodla provdat dceru Alžbětu za Octaviana Tisara z Hradiště „*v zemi vlašské*“.¹⁶³ Po celou dobu třicetileté války v knihách trhových jinak nepadlo žádné slovo o případných Janových potomcích. Zda byla Alžběta dcerou Doroty, nebo se jednalo o dceru z prvního manželství, o dceru Anny Velvarské, nelze jednoznačně určit. Dle zápisu ale víme, že Anna byla pokrevní dcerou Jana.¹⁶⁴

¹⁶⁰ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98, p. 5.

¹⁶¹ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 96.

¹⁶² AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 431.

¹⁶³ TAMTÉŽ, f. 434.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, f. 434.

5.2 Jindřich Cantoris (1608/1609-1673)

5.2.1 Původ

Jindřich Cantoris byl osobností, která se podílela na vývoji Příbrami nejen v době třicetileté války, ale která město ovlivňovala i čtvrt století po ukončení konfliktu. Vzhledem k tomu, že z poválečného období máme dochováno podstatně větší množství pramenů, je pro nás Jindřich velice zajímavým jedincem, neboť máme možnost se o něm dovědět poměrně větší množství informací než o osobnostech, které se poválečného období nedožily.

SPPV, který nám uvádí, že v roce 1651 bylo Jindřichu Cantorisovi 42 let, což znamená, že se narodil někdy v r. 1608, nebo 1609.¹⁶⁵ Vzhledem k úvodnímu odstavci se možná zdát být poněkud paradoxní, že nevíme, odkud Jindřich pocházel. Nelze zcela vyloučit, že by se v Příbrami narodil, ale tezi, že se nejedná o příbramského rodáka, podpírá významný fakt, a to, že ve všech námi zkoumaných pramenech chybí jakákoli zmínka o jeho rodičích či jiných pokrevních příbuzných. V Příbrami se hodnosti radních přenášely většinou z otců na syny, navíc u takto významných osobností lze rodovou linii z pramenů, zejména z trhových knih, vytvořit. Nezdá se být proto příliš pravděpodobné, že by se Jindřich Cantoris v Příbrami narodil. V době raného novověku, kdy si hrdí měšťané zakládali na svém původu a oddanosti městu, nebyli cizinci příliš vítaným elementem a místa v radě byla přednostně zaplňována těmi měšťany, kteří v daném městě žili již po několik generací.¹⁶⁶ Fakt, že se Jindřich stal radní osobou, ač pocházel odjinud, nám naznačuje, že se jednalo o velmi vzdělaného a bohatého člověka, o kterém nekolobaly žádné pochybnosti, ač se jinak měšťané obávali všeho cizího.¹⁶⁷ Jak bude níže vysvětleno, Jindřich se do Příbrami přizemil.

Velmi zajímavý je přívlastek za Jindřichovým jménem – „Cantoris“. Ten má nepochybně spojitost se slovem „kantor“ a nejméně v jednom případě byl přívlastek skutečně uveden v podobě „Kantor“ (...*Slovutnému Panu Jindřichu Kantoru...*).¹⁶⁸ Takové označení si zcela jistě nevysloužil on sám, neboť první pramenná zmínka o Jindřichu Cantorisovi pochází z r. 1630, kdy mu bylo pouhých 21-22 let.¹⁶⁹ Tento přídomek spíše naznačuje, že

¹⁶⁵ KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, s. 217.

¹⁶⁶ HRDLIČKA, Josef. Měšťan. In: *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007, s. 140.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 140.

¹⁶⁸ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 19.

¹⁶⁹ TAMTÉŽ, f. 155.

to jeho otec byl oním učitelem/vzdělavcem a Jindřich, co se týká vzdělání, pokračoval v jeho šlépějích.

5.2.2 Radní osoba

Nejdéle 2. ledna roku 1631 byl již Jindřich jednou z radních osob v Příbrami, dokládají nám to knihy trhové.¹⁷⁰ Ať už mladý Jindřich takový osud očekával (či snad k němu byl od dětství veden), nebo ne, ve správě města Příbrami působil po celý svůj život.

Jindřich byl členem městské rady a podařilo se mu získat pozici primátora Příbrami, v níž vystřídal Augustina Šturcíře (nejdříve r. 1643).¹⁷¹ Již v době třicetileté války se jednalo o jednoho z nejvlivnějších mužů ve městě. Zatímco vůdčí osobnosti 30.-40. let 17. st. stárly, či již byly uváděny jako nebožtíci, Jindřich se právě tehdy dostával do zralého věku. Jeho význam postupně sílil a své největší slávy dosáhl v poválečném období. Kromě konstatování, že se jednalo o primátora Příbrami, je nám jeho význam naznačen i nepřímými důkazy. Např. r. 1663 byl Jindřich Cantoris v matriční knize nazván *Hendrichem*.¹⁷² Tato německá modifikace jména *Jindřich* je sice na první pohled nevýznamným jevem, nicméně vzhledem k tomu, že písař prakticky za všech okolností (to platí i pro ostatní jména v témže zápisu) zapisoval jména v češtině, se jedná o raritu. Nebude jistě náhoda, že takovýchto cizojazyčných modifikací se dočkaly jen osobnosti, které můžeme považovat za významné (např. Zikmund Šturcír nazván jako *Sikmundus*).¹⁷³ Praměny z doby poválečné nám také sdělují informaci, že byl Jindřich Cantoris výběřčím pivního a vinného tácu.¹⁷⁴

5.2.3 Spor Matěje Krupičky s Doubkovskými

Jakožto člověk pohybující se v kruhu správy města musel občas Jindřich zasahovat do sporů mezi měšťany. Tomu bylo kupř. v letech 1636-1637, kdy byl Jindřich ustanoven plnomocníkem Doubkovských, kteří vedli vleklý spor proti mlynáři Matěji Krupičkovi.¹⁷⁵

¹⁷⁰ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 306.

¹⁷¹ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 431.

¹⁷² SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 002, Matrika oddaných 1657-1699, č. s. 96

¹⁷³ TAMTÉŽ, č. s. 96

¹⁷⁴ AM Příbram, *Organizace úřadu, instrukce úřadování, obnovy a doplňování rady, záležitosti jednotlivých funkcionářů, úředníků a zřízenců*, inv. č. 153, *Česká komora nařizuje ustanoviti jinou vhodnou osobu na místo pivního a pivního tácu po zemřelém Jindřichu Kantorisovi a zároveň oznamuje budoucí renovaci konšelského úřadu*.

¹⁷⁵ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98, p. 9.

Situace je pikantní tím, že Doubkovští byli také mlynáři, a můžeme se tak domnívat, že mimo samotný předmět sporu chtěli tímto řízením zdiskreditovat/poškodit konkurenci.¹⁷⁶

Spor má své kořeny ve 20. letech 17. st. Mlýnu patřícímu Krupičkovým se tehdy valně nedařilo a Václav, otec Matěje, dlužil r. 1622 jistému Tomáši Olešnickému 312 kop grošů míšeňských.¹⁷⁷ To byla na tehdejší poměry obrovská suma peněz. Pro představu – průměrný dům stál tehdy v Příbrami 163,5 kgm. Matěj se stal pánem mlýna o tři roky později, r 1625.¹⁷⁸ Po svém otci však zdědil i dluhy a vlivem války špatná finanční situace pokračovala, ostatně ještě v r. 1634 mlýn splácel.¹⁷⁹ Matěj Krupička měl dlužit peníze právě i Doubkovským, kteří nyní (1636-1637) chtěli dluh na Matějovi vymáhat a dopomoci jim k tomu měl právě Jindřich Cantoris.¹⁸⁰

Z pramenů vyplývá, že se Krupička snažil splacení dluhu oddálit, jak jen to bylo možné. Máme dochovány několikéré zápisy, v nichž je neustále vedena řeč o odložení odpovědi, kterou měl Matěj učinit.¹⁸¹ Nepochybně k tomu přispěly nespecifikované škody na jeho mlýně, uvedené hned několikrát.¹⁸² Ne vždy však byla vina na straně Matěje, situaci komplikoval i zdravotní stav Jindřicha, neboť byl někdy v období mezi sklonkem března a počátku května r. 1637 nemocen.¹⁸³

Rozsudek města znám není, avšak ve smlouvě uzavřené mezi Matějem Krupičkou a Jindřichem Cantorisem stojí, že Matěj není schopen celý dluh splatit a obě strany jsou vybídnuty k tomu, aby se přátelsky dohodly.¹⁸⁴ Tento spor pro četnost záznamů, která nemá obdoby (s přihlédnutím k jiným sporům ve městě), byl nepochybně velmi sledovaným procesem a jedním z nejvýznamnějších v Příbrami za třicetileté války. Důležité je, že Jindřich zde nevystupoval pouze jako zřízenec Příbrami, který má hájit zájmy Doubkovských, ale také jako člověk, který rozhodně nebyl archetypem vypočítavého „právníka“. Z výsledků procesu lze vyčíst, že se jednalo o tolerantní osobnost, jež byla v rámci blaha ochotna přistoupit ke kompromisu.

¹⁷⁶ AM Příbram, MM, *Knihy trhov* (1579-1665), inv. č. 123, č. knihy 109, f. 6.

¹⁷⁷ TAMTÉŽ, f. 271.

¹⁷⁸ TAMTÉŽ, f. 289.

¹⁷⁹ TAMTÉŽ, f. 300.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, f. 271.

¹⁸¹ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98, p. 9.

¹⁸² TAMTÉŽ, p. 11.

¹⁸³ TAMTÉŽ, p. 14.

¹⁸⁴ AM Příbram, MM, *Knihy trhov* (1579-1665), inv. č. 123, č. knihy 109, f. 271.

5.2.4 Majetek Jindřicha Cantorise

Nyní se přestaneme věnovat vlivu Jindřicha Cantorise na chod města a podíváme se na jeho majetek. Jednalo se o jednoho z nejbohatších příbramských měšťanů, což nám dokládají dostupné prameny, ať už umístěné v SOkA Příbram, nebo vydané v edicích (SPPV a BR).

Zápisy v knihách trhových z doby válečné o majetku Jindřicha Cantorise kupodivu příliš nehovoří, přesto z toho mála, co máme k dispozici, můžeme vydedukovat, že jeho majetek byl na příbramské poměry velkolepý.

V jedné ze smluv r. 1636 se píše o hotovosti 200 kop grošů míšeňských, které měl Jindřich k dispozici.¹⁸⁵ Pro srovnání – za takovou cenu si mohl Jindřich v Příbrami pořídit 2-3 levnější domy. V knihách trhových také máme záznam o prodeji domu. Dne 30. května r. 1648 byla zapsána kvittance odkazující na to, že Jindřich Cantoris prodal svůj dům Františku Miklerovi, nařízenému rytmistru J. M. C., za cenu 80 zlatých rýnských. Vzhledem k tomu, že Cantoris v městě zůstal a nikam se nestěhoval, lze vyloučit, že se jednalo o jediný dům, který vlastnil. Jindřich byl tedy majitelem více než jednoho domu, což v Příbrami v žádném případě nebylo běžnou záležitostí.

Díky BR dále víme, že se Jindřich Cantoris ve svém hospodářské činnosti poměrně výrazně orientoval na dobytek. Několik let po válce vlastnil 21 ovcí a 7 sviní.¹⁸⁶ Tato čísla se sice nezdají být na první pohled vysoká, ale ve srovnání s jinými příbramskými měšťany, u nichž byl dobytek v BR evidován (údaje vztahující se k Příbrami trpí přílišným množstvím nevyplněných kolonek), se jednalo o nadprůměr. V případě počtu ovcí se Cantoris dokonce umístil na čtvrtém místě. Prvenství v tomto ohledu držel Filip Herolt, který byl se svými 110 ovci a rozsáhlými pozemky jednoznačně nejvěhlasnějším hospodářem v Příbrami.¹⁸⁷ Jindřicha v počtu ovcí také o něco málo předčil Jiří Menšík (36 kusů) a Lidmila Rigerová (28 kusů). Vzhledem k tomu, že je v Příbrami evidováno 269 ovcí, Cantorisovy ovce tvořily 7,8% z jejich celkového počtu, což není zanedbatelné množství.¹⁸⁸

Nelze také vynechat pasáž týkající se čeledi v Cantorisově domě. Ze SPPV víme, že v r. 1651 živil Jindřich krom sebe a své ženy také dvaadvacetiletého „pacholka při koních“ (víme tedy, že Jindřich vlastnil i koně), Jindřicha Boháče, devatenáctiletou děvečku Reginu

¹⁸⁵ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 367.

¹⁸⁶ HRADECKÝ, Emil (ed.). *Berní rula 26: Kraj podbrdský*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 278.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 279.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 280.

Kocourkovou, a dokonce měl k dispozici i kuchařku, třiaadvacetiletou Annu Podlovou.¹⁸⁹ V celkovém počtu čeledi sice Cantoris nadržel prim, nicméně zmíněná kuchařka Anna Podlová je dostatečným důkazem o blahobytu Jindřichovy domácnosti, neboť kuchařek je v celé Příbrami zaznamenáno pouze několik.¹⁹⁰

Svědectvím o bohatství Jindřicha Cantorise je také válka s Turky probíhající v 60. letech 17. st. Ze všech měst byly tehdy odváděny příspěvky na habsburskou armádu a není překvapivé, že Jindřich patřil mezi ty měšťany, kteří odváděli největší částku. Kupř. v listopadu r. 1663 Jindřich odvedl 2 toлары a 12 krejcarů, což byl jeden z největších nákladů, s jakými se v Příbrami můžeme setkat. Se svými 2 toлары a 14 krejcarů Jindřicha např. předběhl rytíř Zikmund Měsíček z Výškova.¹⁹¹

5.2.5 Soukromý život

Soukromá korespondence Jindřicha Cantorise sice dochována není, přesto si můžeme díky pramenům, byť úředního charakteru, dovolit menší náhled na jeho osobnost.

Prameny nám uvádí, že Jindřichovou manželkou byla Alžběta. Kdy došlo k svatbě, není možno dohledat, ale vzhledem k tomu, že první zmínka o ní, stejně tak jako o Jindřichovi, pochází z r. 1630, můžeme se domnívat, že právě někdy v tom roce ke svatbě došlo.¹⁹² Jelikož byla o 18 let starší než on, máme před sebou dostatečný důkaz toho, že Jindřich nebyl beznadějným romantikem a neoženil se z lásky (ač takové případy i tehdy nebyly ojedinělé).¹⁹³ Jindřich se očividně řídil tradičním systémem ekonomicky/finančně motivovaných svateb.¹⁹⁴ Vzhledem k tomu, že SPPV neuvádí žádné potomky tohoto manželského páru, s jistotou lze konstatovat, že se Jindřich s vidinou majetkového přilepšení oženil s bohatou vdovou a díky tomuto sňatku se přistěhoval do Příbrami. Jindřicha si tedy představme jako člověka pragmatického, člověka nevybočujícího z tehdejšího davu. Vzhledem k tomu, že neexistují žádné náznaky toho, že by měl Jindřich potomky, lze předpokládat, že Alžběta pro svůj věk už nebyla v době svatby plodná.

Jeden z důkazů, které svědčí o tom, že Jindřich a Alžběta byli bezdětným párem, se nachází ve smlouvě nesoucí název *Společné statku vzdání p. Jindřicha Cantoris s Alžbětou*

¹⁸⁹ KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, s. 217.

¹⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 217.

¹⁹¹ AM Příbram, *Záležitosti vojenské*, inv. č. 178. *Vojenské repartice na válku proti Turkům*.

¹⁹² AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 155.

¹⁹³ HRDLÍČKA, Josef. Měšťan. In: *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007, s. 156.

¹⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 156.

manželkou jeho.¹⁹⁵ Manželé zde před svědky jeden na druhého převádí svůj majetek „k dědičnému vládnutí“. Na konci smlouvy se píše: „*Pakliby děti zemřely a neb že by jim jich P. Bůh dáti neráčil, tehdy takový jejich statek všecken ... připadl bez překážky všelijaké každého člověka jakézkoli právo k tomu míti chtějícího...*“¹⁹⁶

Písař sice píše „*pak-li by děti zemřely*“, z čehož čtenář může existenci dětí vyvodit, ale s přihlédnutím k pokračování „*neb že by jim jich P. Bůh dáti neráčil*“ lze předpokládat, že manželé děti neměli a kdyby je někdy pán bůh potomky obdařil, stále tu je pravděpodobnost, že zemřou.¹⁹⁷ V celkovém kontextu větného celku je nám dáno najevo, že zapisovatel nepředpokládá či se z určitých důvodů obává, že pár žádné děti nezplodí. V obdobných smlouvách s jinými měšťany se nic podobného nepíše. Co je však nejvíce směrodatné, smlouvu Jindřich s Alžbětou uzavřeli v r. 1644. Jestliže tehdy manželský pár děti neměl, už je nikdy nezplodil, neboť Alžběta v témže roce překročila věk 53 let.¹⁹⁸

Něco málo o charakteru Jindřicha můžeme zjistit i bližším zkoumáním matričních knih. Jindřich Cantoris (hlavně však Alžběta) se křtů účastnil poměrně často jakožto kmotr. Jen v letech 1641-1649 to bylo z celkových 181 záznamů křtů 12krát (v případě Alžběty dokonce 26krát).¹⁹⁹ Přestože to bývalo zvykem, že rodiče vybírali za kmotry pro své potomky primátora a jeho ženu, můžeme z tohoto faktu vyvodit, že se Jindřich, ať už z vlastní vůle, nebo povinnosti, se svou ženou často pohyboval v příbramské společnosti. Nelze také opomenout, že v počtu přítomnosti na svatbách v letech 1657-1671 byl se svými devětadvaceti účastmi společně se Zikmundem Šturcířem „rekordmanem“.²⁰⁰

Vzhledem ke své funkci, kterou vykonával řadu let, nelze popřít, že byl ve styku se všemi významnými osobnostmi té doby, a to nejen v rámci Příbrami, ale i jejího okolí, r. 1668 se např. účastnil svatby v Hluboši.²⁰¹ Je však složité zjistit, zda měl s těmito osobnostmi styky pouze formální, nebo zda se jednalo o určitou formu přátelství. Na svatbách se velice často setkával se Zikmundem Šturcířem.²⁰² Zrovna v případě těchto dvou jedinců se však patrně jednalo jen o povinnost vyplývající z jejich postavení, na svatbě Zikmundova syna Daniela r. 1669 totiž Jindřich přítomen nebyl.²⁰³

¹⁹⁵ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 361.

¹⁹⁶ TAMTÉŽ, f. 361.

¹⁹⁷ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 361.

¹⁹⁸ KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, s. 217.

¹⁹⁹ SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 001, Matrika narozených, oddaných 1641-1686, s. 2.

²⁰⁰ SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 002, Matrika oddaných 1657-1699, č. s. 193.

²⁰¹ TAMTÉŽ, č. s. 102.

²⁰² TAMTÉŽ, č. s. 100.

²⁰³ TAMTÉŽ, č. s. 103.

Jindřich Cantoris, muž, který byl dlouhá léta vůdčí osobností Příbrami a vedl ji v nelehkých poválečných dobách, zesnul někdy v průběhu první poloviny března r. 1673.²⁰⁴ Matriční zápisy zesnulých se z této doby nedochovaly, Jindřich však byl natolik významným měšťanem, že o jeho úmrtí přeci jenom máme dochován záznam, a to přímo od České komory. Ta reaguje na zprávu o smrti Jindřicha, která byla komoře zaslána dne 11. března, a nařizuje, aby město co nejrychleji na post primase a výběřčího pivního a vinného dosadilo jiného vhodného muže. Přesněji, aby „...*jak ... J. M. C. důchod vinnýho a pivného tácu, jinou qualificírovanou osobou zase opatřeni, tak také ouřad konšelský, scházejícími osobami náležitě dosazen, a doplněn byl.*“²⁰⁵ Ve funkci primátora byl Jindřich nahrazen Václavem Šustou, jenž stál v čele Příbrami v letech 1673-1680.²⁰⁶ Osud Alžběty nám není znám, poslední zmínka o ní pochází z r. 1670.²⁰⁷

5.3 Zikmund Měsíček z Výškova (1610/1611- ok. 1665)

5.3.1 Úvod

Zatímco profil Jindřicha Cantorise nám pomohly vytvořit prameny rozličného charakteru, v případě tohoto šlechtice jsme silně odkázáni na dílo Františka Holase (*Dějiny Svaté Hory u Příbramě*) a některé zmínky v archivních pramenech (*Registra a kopiář*) a edicích (SPPV, BR). Právě pro odlišný původ pramenů, než na jaký jsme byli dosud zvyklí, je tento člověk zajímavý. Zatímco v případě Cantorise a Velvarského jsme byli často odkázáni na dedukci, o Zikmundu Měsíčkovi máme dochovány i konkrétní události, kterých se měl účastnit.

Do jaké míry jsou tyto informace pravdivé, je složitá otázka. Zatímco prameny týkající se Jindřicha Cantorise a Jana Velvarského jsou výhradně formálního/oficiálního charakteru, o Zikmundu Měsíčkovi máme výrazné množství informací dochováno díky jezuitům. Tyto poznatky lze považovat za (mírně řečeno) nadnesené. Skrze publikaci Františka Holase, jenž jezuitské prameny zpracoval, si můžeme představit Zikmunda Měsíčka pouze tak, jak jej líčí jezuité ze Svaté Hory, nikoli měšťané Příbrami. Rozdíl mezi předcházejícími medailonky a touto kapitolou je v mnoha ohledech zásadní, neboť Zikmund Měsíček

²⁰⁴ AM Příbram, *Organizace úřadu, instrukce úřadování, obnovy a doplňování rady, záležitosti jednotlivých funkcionářů, úředníků a zřízenců*, inv. č. 153, Česká komora nařizuje ustanoviti jinou vhodnou osobu na místo pivného a pivního tácu po zemřelém Jindřichu Kantorisovi a zároveň oznamuje budoucí renovaci konšelského úřadu.

²⁰⁵ TAMTÉŽ

²⁰⁶ AM Příbram, *A. M. Příbramě 1393-1792 I. inventář*, str. 63.

²⁰⁷ SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 002, Matrika oddaných 1657-1699, č. s. 104.

z Výškova byl šlechtického původu a jeho profil bude veden v jiném duchu, než tomu bylo u Velvarského a Cantorise.

Následující popis Zikmunda Měsíčka je vzhledem k množství neobjektivních pramenů pouze pokusem o vytvoření portrétu této významné postavy příbramských dějin. Následující podkapitoly tedy nemusí ve všech ohledech odpovídat realitě, ale holému přání jezuitů, kteří se z tohoto muže snažili vytvořit katolický vzor. Zikmund Měsíček byl za svého života s jezuitou v úzkém kontaktu, což samo o sobě snižuje věrohodnost a objektivitu těchto pramenů.²⁰⁸

5.3.2 Předci

Kořeny rodu Měsíčků z Výškova sahají do poloviny 13. st.²⁰⁹ Tehdy bratři Výšek a Vyšemír vlastnili tvrz a ves Výškov u (Chodové) Plané.²¹⁰ Mezi jejich potomky se nachází plejáda zajímavých osobností, pro příklad zmiňme Racka Měsíčka z Výškova, jenž se přidal mezi šlechtice zpečetující stížný list proti upálení mistra Jana Husa r. 1415.²¹¹

V polovině 16. st. se potomstvo Měsíčků z Výškova rozvětvilo. Jedna z větví Měsíčků se do české historie, konkrétně třicetileté války, zapsala významně. Radslav Měsíček z Výškova (ze Slatiny) po bitvě na Bílé hoře emigroval do Braniborska.²¹² Za třicetileté války proslul svou službou pro švédské vojsko, a jakožto velitel švédských oddílů se shodou okolností r. 1639 vyskytl i v Příbrami.²¹³ Jeho potomci žili ještě v době vzniku *Ottova slovníku naučného*, v němž se píše, že stále žijí v Prusku.²¹⁴

Sledujme však spíše větev Diviše Měsíčka z Výškova. Ten zemřel kolem r. 1590 a zplodil tři syny – Zikmunda, Kunráta a Bořivoje.²¹⁵ Jeden z Divišových synů, totiž Bořivoj, byl otcem našeho Zikmunda Měsíčka z Výškova. Po své sestře Markétě získal Bořivoj Dolany (dnes okres Klatovy) a díky své ženě Dorotě Fremutkové vyženil Běhařov (opět okres Klatovy).²¹⁶ K tomu všemu ještě držel Malechov ve stejné oblasti. Z Bořivoje se stal písař menších desek zemských a podruhé se oženil s M. Karykovnou z Řezna.²¹⁷ R. 1623 byl

²⁰⁸ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 97.

²⁰⁹ *Ottův slovník naučný: Díl sedmnáctý, Median-Navarrete*. Praha Ladislav Horáček – Paseka, 1999, s. 154.

²¹⁰ TAMTÉŽ, s. 154.

²¹¹ TAMTÉŽ, s. 154.

²¹² TAMTÉŽ, s. 155.

²¹³ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 38.

²¹⁴ *Ottův slovník naučný: Díl sedmnáctý, Median-Navarrete*. Praha Ladislav Horáček – Paseka, 1999, s. 155.

²¹⁵ TAMTÉŽ, s. 155.

²¹⁶ TAMTÉŽ, s. 155.

²¹⁷ TAMTÉŽ, s. 155.

však odsouzen k manství a přišel o velkou část svého majetku, k tomu všemu r. 1631 prodal Dolany.²¹⁸

Na závěr podkapitoly ještě popíšeme podobu erbu Měsíčků z Výškova z poloviny 17. st., jehož podobu můžeme spatřit mezi přílohami (viz Obrázek 2). Dominujícím prvkem, klenotem, je vlk hnědé barvy, jenž je vyobrazen na červeném štítě.²¹⁹ Příkrývadla na levé straně jsou modro-stříbrná, na pravé straně červeno-stříbrná.²²⁰

5.3.3 Život

Vycházíme-li ze SPPV a informace o tom, že r. 1651 slavil Zikmund 40 let svého života, pak víme, že se narodil r. 1610, nebo 1611.²²¹ Volba křestního jména Zikmund určitě nebyla náhodná, v tomto rodě se jednalo o běžné jméno.²²² Vzhledem k tomu, že Zikmundův bratr Jetřich zdědil po otci Malechov, patrně nejpodstatnější úděl, a že *Ottův slovník naučný* Jetřichovy potomky rozvádí do dalších generací až do zániku rodu (zatímco v případě Zikmunda je zmíněn pouze syn a tím vše končí), lze předpokládat, že byl Zikmund mladším synem Bořivoje, jehož linii nebylo důležité sledovat do takových podrobností.²²³

O tom, jaké bylo Zikmundovo dětství a mládí, nic nevíme, první zmínka o něm pochází až z r. 1630, kdy se přistěhoval do Příbrami.²²⁴ Měl zde zakoupit místní zámeček, tzv. Ernestinum.²²⁵ Nakolik je pravděpodobné, že skutečně žil v zámečku, je však svízelná otázka, o níž za chvíli pojednáme.

Není známo téměř nic o tom, co Zikmund činil ve 30. letech v Příbrami, ale z pramenů vychází, že už tehdy Příbram reprezentoval a jednal jejím jménem.²²⁶ Zajímavá situace nastala v červenci r. 1639, kdy do města připutovaly švédské oddíly vedené Radslavem Měsíčkem z Výškova a Slatiny, vzdáleným příbuzným našeho Zikmunda.²²⁷ Žádné známé prameny, dokonce ani ty zveřejněné v RFM, nehovoří o žádných škodách způsobených vojáký vedených Radslavem Měsíčkem z Výškova a Slatiny. Když se však v listopadu do

²¹⁸ BÍLEK, Tomáš. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha: František Řivnáč, 1883, s. 366.

²¹⁹ HRDINOVÁ, Martina. *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého: Edice a analýza dvou erbovníků české šlechty z 80. let 17. st.* Praha: Nakladatelství Academia, 2013, s. 249.

²²⁰ TAMTÉŽ, s. 249.

²²¹ KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, s. 216.

²²² *Ottův slovník naučný: Díl sedmnáctý, Median-Navarrete*. Praha Ladislav Horáček – Paseka, 1999, s. 155.

²²³ TAMTÉŽ, s. 155.

²²⁴ TAMTÉŽ, s. 155.

²²⁵ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 97.

²²⁶ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98., p. 6.

²²⁷ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 38.

Příbrami vydaly jiné oddíly Švédů, ihned si vynutily 700 dukátů, jinak by prý město Švédí přivedli do zkázy.²²⁸

Zatímco Švédové, kteří přišli v listopadu, se chovali silně nepřátelsky, vojáci vedeni Radslavem podle všeho městu nijak zvlášť neškodili.²²⁹ Samozřejmě mohlo sehrát roli mnoho faktorů, které vedly k tomu, že Radslav Měsíček z Výškova a Slatiny městu nijak neublížil.²³⁰ Je také možné, že se prameny o případném řádění vojáků pouze nedochovaly a dnešní badatelé jsou tím mystifikováni. Přesto je možno spekulovat o tom, zda mezi Radslavem a Zikmundem nedošlo k přátelskému ujednání, byť pravda, příbuzenské vztahy mezi nimi nebyly příliš úzké a vzhledem k Radslavovu zaměstnání ve vojsku a kočovnému způsobu života se ti dva dost možná spatřili poprvé a naposledy ve svém životě.

Zikmund Měsíček se do dějin Příbrami významněji zapsal sice až ke konci třicetileté války, zato však takovým způsobem, že už jen z toho důvodu by bylo fatální chybou tohoto člověka z medailonků vynechat. Ač předcházející odstavce naznačují, že se Zikmund za všech okolností za své město bil, rozhodně ne vždy měl ve městě pověst muže, který jedná v zájmu města. R. 1646 se stal jedním z hlavních aktérů odevzdání Svaté Hory jezuitům, jež proběhlo o rok později, a jistě si tím vysloužil hněv místních.²³¹ Tato záležitost je natolik důležitá, že se jí budeme věnovat v samostatné podkapitole.

Po odnětí Svaté Hory však Zikmund získal příležitost, jak svou domnělou, či skutečnou zradu příbramských měšťanů odčinit. V úvodní kapitole popisující vojenské události v Příbrami máme zmínku o tom, že v létě r. 1648 v městě řádili Švédové.²³² Mnoho Příbramských tehdy zareagovalo typickým způsobem, jakým život svůj a svých blízkých uchránit – útekem do lesů, konkrétně někam mezi Obecnicí a Svatou Dobrotivou.²³³

Vůdcem uprchlíků nebyl prohlášen nikdo jiný než rytíř Zikmund Měsíček z Výškova.²³⁴ Jak trpce a pochmurně útěk Příbramských vypadal, o tom svědčí Bohuslav Balbín ve svém díle *Diva Montis Sanctis* (1665): „*Těžko jest vypsati, jak mnoho zlého musili zkusiti, zůstávajíce v noci ve dne na větru, na dešti, pod širým nebem a ve velkém nedostatku potřebných věcí. Obzvláště pak si každý může pomysli, jak trpce to musilo přicházeti*

²²⁸ LÍVA, Václav (ed.). *Prameny k dějinám třicetileté války*. Praha: Naše vojsko, 1955. Regesta fondu militare, sv. 5, s. 362.

²²⁹ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 38.

²³⁰ TAMTÉŽ, s. 38.

²³¹ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 97.

²³² VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 39.

²³³ ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. 2. vydání. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001, s. 215.

²³⁴ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 129.

urozeným ženám a dětem, takovým bidám nezvyklým. Noci byly studené a všude strach, a časem bylo slychati z daleka křik jiných lidí, kterýžto křik, rozléhaje se daleko po lesích, těm, kteří jej slyšeli, naháněl strachu.“²³⁵

Tato událost vyličená jezuity má patrně vytvořit dojem, že Zikmund Měsíček z Výškova byl mužem činu, který neváhal pomoci lidem v nouzi, a zároveň působil jako ochránce kultu Panny Marie, neboť s sebou do lesů vzal i milostnou sošku věnovanou právě této světici. Krátce předtím prý byla umístěna do jeho zámku ve městě, avšak místo nepovažoval za vhodný a bezpečný úkryt.²³⁶

Ač nelze jezuitské prameny považovat za spolehlivý zdroj, tezi, že byl Zikmund člověkem s nadměrně vyvinutým altruismem, nemusíme nutně považovat za fikci. Mírný náznak toho, že se Zikmund o osud lidí ve svém okolí zajímal, lze spatřit v zápisu datovaném do r. 1640.²³⁷

Z neznámého důvodu skončil jistý Marek Hultata ze vsi Vorlové v šatlavě. Marek Vorel z Příbrami měl Marka na starosti a nechtěl ho z vězení propustit. Zikmund však zakročil a osobně se za Marka přimluvil, aby byl propuštěn, neboť věří, že se polepší.²³⁸

Těžko zjistit, kolik žen se v jeho životě celkem objevilo, ale r. 1651, kdy bylo Zikmundovi 40 let, je uvedena za jeho manželku pětatřicetiletá Barbora.²³⁹

5.3.4 Odkaz Zikmunda Měsíčka z Výškova

S přihlédnutím k tomu, že odnětí Svaté Hory se stalo jedním ze nejdůležitějších okamžiků dějin Příbrami a Zikmund měl na tomto činu výrazný (ne-li lví) podíl. Jednalo se o bezkonkurenčně nejvýraznější postavu Příbrami v námi zkoumaném období. Kdy přesně zemřel, to nám není známo, ale mělo tomu být okolo r. 1665.²⁴⁰

Význam Zikmunda Měsíčka z Výškova pro město byl zcela jiný, než jaký měli Jan Velvarský a Jindřich Cantoris. Oba zmínění byli po celý svůj život městskými úředníky, kteří dbali na vnitřní chod Příbrami, zatímco Zikmund Měsíček toto město reprezentoval na úrovni kraje i celé země a byl jeho ozdobou. Tento fakt můžeme podložit např. záznamy z *Register a kopiáře*, kde se Zikmund (často společně s rytířem Petrem Kořenským

²³⁵ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 129.

²³⁶ TAMTÉŽ, s. 128.

²³⁷ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98., p. 7.

²³⁸ TAMTÉŽ, p. 7.

²³⁹ KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, s. 216.

²⁴⁰ *Ottův slovník naučný: Díl sedmnáctý, Median-Navarrete*. Praha Ladislav Horáček – Paseka, 1999, s. 155.

z Terešova) podepisuje pod zprávy mající souvislost se vztahy Příbrami k okolním vesnicím a městům.²⁴¹

Zikmund nebyl bezdětný, zanechal po sobě syna Mikuláše Diviše, jenž držel Bytíz a vyženil Myslín, jeho ženou byla ovdovělá Lidmila z Kalenic.²⁴² R. 1680 ještě zakoupil Vlášenicu a později měl držet i Rtišovice.²⁴³ Větev rodu, z níž Zikmund Měsíček pocházel, zanikla zhruba v polovině 18. st. Patrně posledním nositelem tohoto jména byl Václav Jan Měsíček z Výškova, jenž zemřel r. 1757.²⁴⁴

5.3.5 Zikmundův majetek

Jak již bylo nastíněno, Zikmund patrně nebyl prvorozeným synem Bořivoje Měsíčka z Výškova a podíl na dědictví, které bylo navíc omezeno Bořivojovým odsouzením k manství, asi nebyl vysoký.²⁴⁵ Přesto se v rámci Příbrami jednalo o jednoho z nejbohatších mužů, ne-li nejbohatšího. Konkurentem mu mohl být snad jen rytíř Petr Kořenský z Terešova či rytmistr František Mikler.²⁴⁶ Ač k základu bohatství šlechticů patří dědičné vlastnictví půdy, nemáme o tak důležité záležitosti, jakou je Zikmundovo hospodářství, prakticky žádné informace.²⁴⁷

Záznamy z knih trhových o Měsíčku z Výškova naprosto mlčí. Lze si to vysvětlit tím, že neměl zájem o koupi nových nemovitostí v Příbrami a své stávající nechtěl prodat. Nejedná se ale o raritu, záznamy z knih trhových nejsou v případě příbramských šlechticů výrazným zdrojem informací. K rytíři Petru Kořenskému z Terešova se v námi zkoumaných záznamech vztahují pouze dva.²⁴⁸

Bez povšimnutí badatelé neujde, že ač byl Zikmund velmi bohatým mužem, nikdo k němu nepřišel s prosbou o půjčku, ani opačně. Vzájemné půjčky mezi bohatými měšťany/šlechtici přitom nejsou vyloženou vzácností, dokonce máme záznam i o Petru Kořenském z Terešova, jenž si v jednom případě půjčil 100 kgm od místního děkana.²⁴⁹ Buďto tedy Zikmund nikdy v nouzi nebyl, nebo si v případě nouze musel peníze půjčovat

²⁴¹ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98., p. 5.

²⁴² *Ottův slovník naučný: Díl sedmnáctý, Median-Navarrete*. Praha Ladislav Horáček – Paseka, 1999, s. 155.

²⁴³ TAMTÉŽ, s. 155.

²⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 155.

²⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 155.

²⁴⁶ KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, s. 216.

²⁴⁷ BŮŽEK, Václav. Urozenec. In: *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007, s. 90.

²⁴⁸ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 424.

²⁴⁹ TAMTÉŽ, f. 424.

mimo Příbram, v níž během období sporu města s jezuity o Svatou Horu patrně neměl příliš vřelé vztahy s místními.

Další zdroj, který o rozsahu majetku Zikmunda Měsíčka z Výškova příliš nevyovídá, je BR. V ní se pouze píše, že Zikmund vlastnil dvůr, chmelnici a pivovar pro vlastní potřebu.²⁵⁰ Na druhou stranu, ač není popis majetku v BR nijak obsáhlý, je nám to však dostatečným důkazem o jeho bohatství.

Že Zikmund přinejmenším v rámci Příbrami disponoval nadprůměrným množstvím financí, o tom svědčí SPPV, v němž je Zikmundova domácnost uvedena s bezkonkurenčně největším počtem čeledínů, jaký se v Příbrami vyskytoval. Včetně Zikmunda a ženy Barbory žilo v jeho domácnosti r. 1651 celkem 11 lidí, z toho 3 děvečky, kuchařka, ovčák se svou ženou, pohůnek a pacholek při koních a dále služebník.²⁵¹ Můžeme se také dozvědět, že z čeledi převažovalo zástavní poddanství.²⁵²

Podstatné je, že měl být Zikmund majitelem místního zámku.²⁵³ Otázka, zda mu skutečně patřil, nebo se jedná o „jezuitskou pohádku“, je však složitá a zkusíme si na ní v následující podkapitole odpovědět.

5.3.6 Zikmund a „jeho“ zámek

Bývalá panská tvrz byla i po povýšení Příbrami na královské horní město r. 1579 stále v rukou krále a městské právo zde nebylo platné.²⁵⁴ Po válce, r. 1674, panovník zámek postoupil pražskému arcibiskupovi.²⁵⁵ Stanislav Polák, významný regionální historik, tvrdí, že zájem zakoupit tuto stavbu sice někteří šlechtici měli, ale snaha získat jej byla marná.²⁵⁶ Zámek je Polákem navíc charakterizován jako zpustlý.²⁵⁷ Tezi, že byl místní zámek neobyvatelný, dále podporuje i veduta Příbrami z r. 1647, na níž je budova zámku zobrazena ve velmi špatném stavu, doslova jako zřícenina beze střechy. Do kontextu některých šlechticů, kteří o zámek jevíli zájem, ale nezískali jej, by zapadal právě i Zikmund Měsíček.

²⁵⁰ HRADECKÝ, Emil (ed.). *Berní rula 26: Kraj podbrdský*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 282.

²⁵¹ KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, s. 216.

²⁵² TAMTÉŽ, s. 216.

²⁵³ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 128.

²⁵⁴ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 61.

²⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 61.

²⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 62.

²⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 62.

Ernestinum je Stanislavem Polákem líčeno jako místo, které patřilo panovníku, a v žádném případě nebylo možné, aby ho někdo z místních vlastnil, natož aby v něm někdo žil. Naskytá se tudíž otázka, proč František Holas skrze jezuitské prameny tvrdí, že Zikmund zámeček vlastnil a dokonce v něm i pobýval?

Jedinou možností, která by Holasův text podpořila, je, že se zámeček na počátku války v tak žalostném stavu ještě nenacházel a Zikmund tam, za předpokladu, že získal patřičné povolení/právo od arcibiskupství, mohl pobývat. Dramatický výjev z veduty, o němž jsme pojednávali, pochází právě až z r. 1647. Před téměř dvěma desítkami let zpět mohl být zámeček teoreticky obyvatelný. Ani tato teze, že až ke konci války byl zámeček neobyvatelný, však není možná, neboť Holas přímo tvrdí, že v létě r. 1648, kdy do města vpadli Švédové, Zikmund do svého zámečku dočasně ukryl milostnou sošku Panny Marie ze Svaté Hory.²⁵⁸ Holas sice dodává, že Zikmund zámeček nepovažoval za bezpečné místo a odnesl ji nakonec jinam, ale ve spojení *bezpečné místo* nemusíme nutně hledat narážku na špatný stav budovy, spíše v něm můžeme spatřit pouze strach Zikmunda Měsíčka, že by sem přišli Švédové a sošku našli.²⁵⁹

Na otázku, zda Zikmund zámeček skutečně vlastnil, tedy nelze jasně odpovědět. Spíše se ale přiklánějme k tomu, že se jedná o fabulaci místních jezuitů, u nichž ostatně nelze vyloučit, že tyto záznamy napsali s odstupem času, snad několik desítek let poté, kdy se ony události měly odehrát. O zámečku máme pramenné zmínky až z konce 80. let 17. st., přičemž o jeho obyvatelnosti svědčí spíše až zápis z r. 1695, kdy se v matrice zemřelých uvádí, že zemřel Jan, vrátný ze zámku.²⁶⁰ Z roku 1689 máme o zámečku také zmínku, ale nic konkrétního nám není sděleno, pouze víme, že zámek stále patřil arcibiskupství.²⁶¹

5.3.7 Zikmund a jeho víra

Jezuité na Zikmunda Měsíčka z Výškova hleděli jako na velmi vznešeného člověka a ne pouze kvůli jeho titulu. Jak již bylo zmíněno, Tovaryšstvo Ježíšovo se snažilo ze Zikmunda vytvořit morální vzor pro příbramské měšťany, kteří si právě zvykali na novou katolickou víru. Jedná se o učebnicový příklad toho, jak se každý režim ve svých počátcích snaží vytvářet své hrdiny. Z toho, co víme, se Zikmund stal, ať už právem, nebo ne, nástrojem propagandy jezuitů.

²⁵⁸ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 128.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 129.

²⁶⁰ SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 002, Matrika zemřelých, oddaných 1687-1699, č. s. 112.

²⁶¹ TAMTÉŽ, č. s. 110.

Zdá se však být paradoxní, že otázka Zikmundovy víry není zcela jasná a nabízí se dvě protichůdné možnosti. Tou první, pravděpodobnější, je, že Zikmund Měsíček patřil ke katolické menšině ve městě, ač mu protestantství nebylo nikdy příliš protivné. Druhá teze, že se jednalo o radikálního konvertitu, který své nové přesvědčení dával velmi rád najevo, má však také své opodstatnění.

Že Zikmund patřil ke katolické menšině v Příbrami, to je možné předpokládat už jen z holého faktu, že ač Zikmundův otec Bořivoj podpořil stavovské povstání, byl katolíkem.²⁶² Přisahal stavům, ale pod podmínkou, že se povstáním nijak nedostane do rozporu se svou vírou.²⁶³ Stavovského povstání se taktéž účastnil Jiří Měsíček z Výškova, jenž byl potrestán ztrátou celého majetku.²⁶⁴

Také si připomeňme Radslava Měsíčka z Výškova, který velel ve švédské protestantské armádě a po válce emigroval. Jedná se o člena jiné větve rodu, nicméně shrneme-li situaci, lze konstatovat, že postoj rodu ke katolictví a protestantství, a to ve všech větvích, byl poměrně složitý. Minimálně však můžeme tvrdit, že proti protestantství Měsíčkové z Výškova nijak výrazně nebrojili.²⁶⁵ V případě Zikmunda můžeme hovořit i o jisté toleranci, či snad o sympatiích, neboť ač byl pravděpodobně katolíkem, přistěhoval se ve 30. letech dobrovolně do města, které katolictvím ještě příliš neoplývalo. S tím, jak se zvyšoval Zikmundův věk a jak se protestantství z Příbrami vytrácelo, se patrně ve svém vztahu k protestantství postupně radikalizoval a z počáteční tolerance se jeho postoj změnil spíše k zavrhování.

Tak či tak, Zikmund Měsíček je jezuity líčen jakožto ochránce a šířitel katolické víry v Příbrami. Zatímco o některých jeho činech či postojích lze diskutovat, v případě jeho katolického militarismu ve 40. letech lze jen stěží vzdorovat, neboť Zikmund se skutečně ve věci katolictví výrazně angažoval. R. 1646 byl jedním z hlavních iniciátorů dosazení jezuitů na Svatou Horu (ta byla Příbrami odňata r. 1647).²⁶⁶ Společně se dvěma šlechtici, hejtmany Podbrdská, sbíral podpisy k podpoření svého snu o jezuitské Svaté Hoře. Jednalo se o Adama Leopolda Vratislava z Mitrovic a Vladislava Chlumčanského z Přestavlk a Chlumčan.²⁶⁷

²⁶² BÍLEK, Tomáš. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha: František Řivnáč, 1883, s. 366.

²⁶³ TAMTÉŽ, s. 366.

²⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 366.

²⁶⁵ *Ottův slovník naučný: Díl sedmnáctý, Median-Navarrete*. Praha Ladislav Horáček – Paseka, 1999, s. 155.

²⁶⁶ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 97.

²⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 97.

Hejtmané napsali dopis adresovaný císaři do Vídně, v němž se píše, že si níže podepsaní přejí, aby: „...ona Svatá Hora a kaple blahoslavená panny Marie odevzdána a svěřena byla do správy důstojným Otcům Tovaryšstva Ježíšova v Březnici...“²⁶⁸ Pod tímto textem se nachází seznam 19 podpisů, přičemž na prvním místě stojí *Zikmund rytíř Měsíček z Výškova*.²⁶⁹

Tento akt si lze vykládat tak, že byl Zikmund skutečně horlivým katolíkem, případně pragmatikem, který správně předpokládal, že jezuité jednoho dne budou mít pozitivní vliv na příbramské hospodářství. Skutečně nelze upřít, že jezuita zpopularizovaná Svatá Hora v poválečném období, jinak plném ohromných finančních nákladů na císařské vojsko, značně dopomohla k postupné obnově města, které před válkou tak rychle vzkvétalo.²⁷⁰ Tak či tak je třeba zdůraznit, že Zikmund svým jednáním podpořil režim, který nejednoho člena vlastního rodu po bitvě na Bílé hoře perzekvoval. Tímto krokem dal Zikmund také najevo svůj nekritický postoj k principu kolektivní viny aplikované po porážce povstání, se kterým dokonce ani katolická šlechta z větší části nesouhlasila.²⁷¹

Ať už byl ale vliv jezuitů na ekonomiku Příbrami sebevětší, nelze pochybovat o tom, že se ze Zikmunda Měsíčka stala nenáviděná osoba. Odnětí Svaté Hory Příbramští chápali jako křivdu a v období mezi r. 1646 a osudným rokem 1647 svou nechuť dávali jasně najevo různými protesty. Např. 11. července r. 1646 odeslali Příbramští stížný dopis kardinálu Harrachovi.²⁷² Výhrady k odnětí Svaté Hory neměli pouze běžní měšťané, ale co je zvláštní, také příbramský děkan Vojtěch Klimkovič.²⁷³

Zikmund Měsíček se zcela jistě v očích značného počtu Příbramských stal aktérem zrady, spoluautorem zvacího dopisu Tovaryšstvu Ježíšovu, symbolu rekatolizace. Že měl Zikmund velmi důvěrný svazek s jezuita, o tom není žádná pochybnost. Dokonce i v *Ottově slovníku naučném*, kde jsou informace o rodu Měsíčků z Výškova jinak velmi striktní a vztahují se (až na výjimky) pouze k majetku, máme o Zikmundovi nahodilou zmínku, že: „...byl přítelem jezuitů, za něž se přimlouval, aby dostali Svatou Horu.“²⁷⁴

²⁶⁸ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 97.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 98.

²⁷⁰ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 27.

²⁷¹ MAREK, Pavel. Česká katolická šlechta a centralistická politika císaře Ferdinand II. In: *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007, s.39.

²⁷² HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. 100.

²⁷³ TAMTÉŽ, s. 100.

²⁷⁴ *Ottův slovník naučný: Díl sedmnáctý, Median-Navarrete*. Praha Ladislav Horáček – Paseka, 1999, s. 155.

Zikmund se také stal jedním z těch, kteří měli na vlastní oči spatřit svatohorské zázraky. Píše se, že Zikmund věřil ve schopnost milostné sošky Panny Marie věštit smrt a těžké časy, proto prý k ní chodil každý den se přesvědčit, že nic nehrozí.²⁷⁵ Dále prý byl také společně s berounskými radními svědkem zázračného uzdravení Anny Bastlové ze Želkovic a její dcery Alžběty dne 3. 3. 1659. Anna trpěla hluchotou a její dcera jak hluchotou, tak němostí. Když obě ženy přišly na Svatou Horu a umyly se zdejší vodou, náhle se zcela prý uzdravily.²⁷⁶

²⁷⁵ HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, s. .

²⁷⁶ SMOLÍK, Václav. *Milosti Panny Marie Svatohorské v obrazech*. [Příbram]: LAIWA PRESS, [1948], s. 24.

6. Ekonomický vývoj

6.1 Úvod do problematiky

Ekonomický vývoj města je hlavním tématem celé práce. Převážná část následujících (pod)kapitol vznikla pouze z archivních zdrojů, a jedná se tudíž o pojednání, které je zcela novým přínosem do problematiky Příbrami za třicetileté války.

Ekonomický vývoj města budeme sledovat skrze informace zjištěné v knihách trhových, a to na základě srovnání vývoje cen nemovitostí v průběhu války, přičemž stěžejní část těchto pasáží bude tvořit vývoj cen měšťanských domů.

V prvé řadě je třeba seznámit se s hlavními problémy, které badateli stojí v cestě za poznáním. Knihy trhové vztahující se k našemu tématu se na první pohled zdají být neuvěřitelným, takřka nekonečným, zdrojem informací. K dispozici máme několik set folií, což zájemce o toto téma přivede k domněnce, že se nám naskýtají neomezené možnosti výzkumu. Po bližším ohlédnutí však zjistíme, že značný počet záznamů není pro statistiku použitelný.

Největším problémem je, že u mnohých zápisů se setkáváme pouze s kvitancemi. Kvitance námi zkoumané lze rozdělit do dvou skupin. Tou první jsou připomenutí dávno uzavřené smlouvy (za války si tím měšťané pojišťovali dluhy) a tou druhou skupinou jsou kvitance, v nichž se pojednává o splacení posledního vejrunku, a tudíž potvrzují konec zadlužení dotyčné osoby. Nejedná se přímo o smlouvy týkající se samotného prodeje nemovitostí a paradoxně se v nich velmi často ani nepíše, kdy byla daná smlouva, na kterou se odkazuje, uzavřena.

Vzhledem k tomu, že kvitance mnohdy odkazují na smlouvy staré několik let, není možno tyto smlouvy zahrnout do statistiky. V těchto smlouvách se sice většina informací použitelných do statistik připomíná (cena, závdavek i vejrunk), ale chybějící datace význam všech těchto poznatků anuluje. Ty kvitance, u nichž se datace uzavření smlouvy vyskytují, či jsou jinak určeny, do statistiky zahrneme.

Jak složitá je situace s datováním smluv a vůbec orientace v knihách, si můžeme demonstrovat na uspořádání smluv. Smlouvy nejsou uspořádány tematicky (např. oddělení pro prodej domů, pozemků či jiných nemovitostí) a často ani chronologicky. Dokonce i sám písař se v knihách trhových občas ztrácel. Důkazem toho je např. kvitance z r. 1626, kdy je sám písař zmaten a netuší, zda se daná smlouva uskutečnila r. 1619, nebo r. 1620.²⁷⁷

²⁷⁷ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 290.

Smlouva se uskutečnila v r. 1620, takže se písař neplete, nicméně v tomto případě můžeme vidět, jak jsou knihy trhové nepřehledné a jak obtížná je orientace v nich.²⁷⁸ Jak si čtenář jistě povšiml, práce s knihami trhovými nevyžaduje pouze schopnost přečíst text, ale také umět ho zařadit do kontextu ostatních smluv.

Aby nepříznivých jevů nebylo málo, musí badatel čelit ožehavému problému v podobě opakování smluv. Jak již bylo nastíněno, faktograficky se opíráme o dvě knihy trhové, které byly psány souběžně, a nezřídka se setkáváme s tím, že tatáž smlouva je uvedena jak v inv. č. 122, tak v inv. č. 123.

Menší, ale zato snáze vyřešitelný problém, nám písaři přivodili i tím, že některé informace, jako cena domu, výše závdavku či výše a termín vejrunku, jsou často vynechány. Tyto záznamy pochopitelně do statistiky nebudou zahrnuty. V případě cen domů je sice chybějící zápis ceny spíše výjimkou, nicméně občasně užití jiné měny než kgm (včetně použití naturálií jakožto platebního prostředku) několik dalších smluv znehodnocuje.

I přes nemalé problémy je však možné některé vybrané statistiky sestavit, byť se po výrazné redukci smluv neopírají o takové množství záznamů, jaké bylo před zpracováním očekáváno.

Vzhledem k poměrně malému množství zápisů není možno sledovat proměnu cen nemovitostí v rámci každého roku zvlášť, můžeme však sledovat vývoj v rámci určitých úseků. Ty si rozvrhneme celkem čtyři. Prvním úsekem budou léta 1600-1609, tedy počátek 17. st., po němž následuje období těsně před válkou, léta 1610-1617. Předválečná léta 1600-1617 jsou rozdělena na dvě období záměrně, a to proto, abychom neměli k dispozici pouhé srovnání cen během války a před válkou, ale také, abychom mohli s jistotou potvrdit, že v předválečném období docházelo v Příbrami k ekonomickému růstu. Zahrnutím všech smluv do jednoho období (1600-1617) bychom o tuto možnost přišli.

6.2 Termíny splátek

Výše vejrunků či jejich termín se určil již při sepsání smlouvy o prodeji nemovitosti. Zabývat se detailně plněním splátek postrádá smysl, neboť v Příbrami jen málokterý měšťan splácel vejrunky tak, jak se spláčet měly, a to nehovoříme pouze o termínu, ale i o výši splátky. Zejména v období třicetileté války bylo pro příbramské měšťany obtížné plnit tyto stanovy a zdá se, že při uzavírání smluv byly vejrunky na určitý termín stanoveny pouze pro formalitu a v praxi se na plnění termínů splátek příliš nehledělo. Můžeme se ale

²⁷⁸ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 426.

zabývat tím, jaké termíny vejrunků si měšťané vyjednávali, a také se naskytá otázka, zda v průběhu války nedošlo ke změnám. Do následující statistiky zahrneme všechny smlouvy o prodeji nemovitostí, smlouvy o prodeji domů, pozemků, mlýnů, dvorů atd. (viz Graf 2). Z našich poznatků vyplývá, že vejrunky byly ve většině případů stanoveny na den sv. Havla (16. října) a sv. Jiří (23. dubna) (viz Tabulka 1).²⁷⁹ Občas byly za termíny také vybrány vánoční svátky. V ostatních případech se však jedná o nahodilý výskyt. Vzhledem k malému počtu případů, se kterými pracujeme, nelze vytvářet konečné závěry, nicméně lze si povšimnout, že v průběhu války (oproti předválečnému období) stouply v oblibě vánoční svátky a termín sv. Havla v poměru k počtu uzavřených smluv ještě více utvrdil svou dominanci na trhu.

6.3 Vývoj měny

Dominující měnou na trhu v Příbrami byly v první polovině 17. st. groše míšeňské, které se v počtu šedesáti sdružovaly do kopy grošů míšeňských. Tato měna byla hlavním a takřka jediným platidlem po celé námi zkoumané období, léta 1600-1648 (viz Tabulka 2).

Pouze v některých dochovaných smlouvách bylo užito jiné měny, než groše míšeňského. Jedná se o groš český a zlatý rýnský. V jednom případě kupující strana k několika grošům (jakožto hlavního platebního prostředku) přidala krávu a několikrát se setkáme i s tím, že k penězům byl připočten chmel, respektive několik strychů chmele.²⁸⁰ Platba naturáliemi tudíž stále existovala, byť se jednalo (alespoň v Příbrami) spíše o výjimky. Z celkového počtu 178 smluv, u nichž máme záznam o platidlu, pouze v 10 případech došlo k tomu, že byla užita jiná měna než groš míšeňský (viz Graf 1). V přepočtu se jedná o pouhých 5,6 % případů. Pro zanedbatelný počet výskytu jiné měny než groše míšeňského se tudíž nelze podrobně zabývat vývojem platidel. Můžeme si však povšimnout určitých jevů, a to například, že groše české byly užity pouze v předválečném období, zatímco se zlatými rýnskými se můžeme setkat pouze za války. Dále nelze považovat za náhodu, že ve dvou ze tří případů prodeje nemovitosti, kdy byl v rámci platby užit chmel, šlo o koupi chmelnice.

²⁷⁹ BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha: LIBRI, 2001, s. 883.

²⁸⁰ AM Příbram, MM, *Knih trhov* (1579-1665), inv. č. 123, č. knihy 109, f. 95.

6.4 Vývoj cen domů

Nejčastější smlouvou uzavřenou v letech 1600-1648 v Příbrami bylo převedení domu na nového majitele (viz Graf 5). Ne vždy se ale jednalo o samotný prodej. Domy se mezi příbramskými měšťany také vyměňovaly, dědily či ve vzácných případech darovaly. Výměna domů nespočívala pouze v samotném předání nemovitostí, ale také v doplacení ceny v případě, že jeden z domů byl charakterizován jako méněcenný. Za příklad výměny uveďme smlouvu z r. 1624, kdy se primátor Příbram Jan Velvarský dohodl s Václavem Izákem.²⁸¹ V případě darování si však nepředstavujme altruistické vzdání se vlastního majetku ku prospěchu cizího člověka, jedná se v podstatě o pozměněnou verzi dědictví. Rozdíl mezi dědictvím a darováním se sice může zdát na první pohled jako nevýznamný, avšak ve skutečnosti je podstatný. Dědictví získal zletilý měšťan po smrti svých rodičů, případně už v době jejich stáří, tedy v období, kdy se jejich smrt očekávala, zatímco darováním dotyčný nemovitost získal nezávisle na jejich zdravotním stavu. Tak tomu bylo např. r. 1611, kdy Pavel Duchek dostavil nový dům a ihned jej daroval svému synu Samuelovi.²⁸²

Čím vším byla cena domů ovlivněna, o tom bychom mohli dlouho diskutovat. Ze zápisů přesná charakteristika prodeje nemovitosti, jako rozloha, počet pater apod., není známa. Písař však alespoň uvádí, co všechno k domu přináleželo, pokud koupě nezahrnovala pouze samotný dům (většinou se jednalo o zahradu, louku či pole).²⁸³

V době války se na ceně domů pochopitelně nejvíce odrážel stav nemovitosti a jejího vybavení. Domy se prodávaly se vším svým vybavením – nábytkem atd. Nebude jistě náhoda, že v době války přibývá smluv, které zdůrazňují i movitý majetek. Očividně na tom měli zásluhu vojáci, kteří zde často pobývali, a netřeba dodávat, že občas něco poničili či ukradli. Svědkem toho nám jsou dodatky písařů, např. „od ohně domu zkaženého“ apod.²⁸⁴ Můžeme se proto setkat s jakýmsi automatickými frázemi, které byly při uzavírání smluv za války hodně užívány v případě, že movitý majetek měl významnou finanční hodnotu. Tou první je: „...*dům se všemi stoly, almarami, truhlami, stolicemi...*“.²⁸⁵ Druhá, často užívaná fráze, je: „...*dům se vším, co k němu přibito a hlinou zamazáno jest*“.²⁸⁶

²⁸¹ AM Příbram, MM, *Knihy tržní (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 290.

²⁸² TAMTÉŽ, f. 294.

²⁸³ TAMTÉŽ, f. 249.

²⁸⁴ TAMTÉŽ, f. 420.

²⁸⁵ AM Příbram, MM, *Knihy tržní (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 276.

²⁸⁶ TAMTÉŽ, f. 281.

Použitelných smluv o prodeji domů máme k dispozici 100, přičemž cena je v kopách grošů míšeňských uvedena 90krát. Následující řádky již budou pojednávat o jednotlivých etapách a vývoji cen.

Z let 1600-1617 máme dochováno 55 záznamů o prodeji. Celková suma za prodej těchto nemovitostí činí 2630 kgm, což znamená, že dům v předválečném období bychom sehnali průměrně za 126,16 kgm. Pokud však předválečné období rozdělíme do dvou úseků, na léta 1600-1609 a 1610-1617, zjistíme, že cena nemovitostí v předválečném období razantně stoupala. Z prvního období máme k dispozici 27 záznamů, přičemž celková suma činí 2630 kgm. Vytvoříme-li průměrnou cenu, dostáváme se k číslu 97,4 kgm. Pro následující období (léta 1610-1617) je charakteristický nárůst průměrné ceny domů na 153,89 kgm, jedná se o více než třetinový rozdíl.

Sečteme-li všechny smlouvy uzavřené v době války, pak docházíme k překvapivému závěru, a to k takovému, že cena se prakticky vůbec nezměnila. Při 34 prodejkách domů za celkovou sumu 5177 kgm zjišťujeme, že průměrný dům v době války bylo možné prodat za 152,26 kgm. Z toho však nelze vyvodit žádné univerzální závěry, neboť je veliký rozdíl mezi obdobími dvacátých let a obdobími druhé poloviny třicetiletého konfliktu, tedy let třicátých a čtyřicátých.

V období let 1618-1629 cena průměrného domu mírně stoupala a dosáhla částky 163,5 kgm. Válka tudíž ve 20. letech ještě neměla takové následky, nicméně výrazné zpomalení růstu cen je nám důkazem toho, že již první problémy nastávaly. Konec dvacátých let je každopádně důležitým mezníkem ve vývoji cen nemovitostí, tehdy už nastal opačný tendr, a to, že se cena domů začala výrazně snižovat. V období let 1630-1648 se cena průměrného domu stáhla na 125,3 kgm a vrátila se tak na hodnotu předválečného období.

6.5 Závdavky a vejrunky

Oproti jiným prodávaným nemovitostem máme v případě závdavků větší možnosti. Závdavků v kategorii „ostatních nemovitostí“, jako mlýny apod., máme dochováno velmi malé množství, což znemožňuje vytvoření statistiky. Podobný problém se týká i prodeje pozemků, neboť pozemky většinou nedosahovaly výrazné výše a měšťané za ně ani nemuseli vkládat závdavky, byli totiž schopni na místě zaplatit celou dohodnutou sumu. Pro tuto práci má smysl zabývat se pouze výší závdavků u prodeje domů.

Výše závdavku dohodnutá při kupní smlouvě se stejně jako cena domů v průběhu 1. poloviny 17. st. měnila, a to v závislosti na ekonomickém/hospodářském stavu města. Cena domů ve 30. a 40. letech sice také (jako výše závdavku) výrazně klesala, nicméně příčiny

byly odlišné. Domy byly velmi často znehodnoceny vojáky a nelze proto tvrdit, že by cena domů měla souvislost pouze s obecnými faktory, jako finanční tíseň apod. V případě snižující se výše závdavku však nedostatek peněz sehrál naopak rozhodující roli, ne-li jedinou. Tuto tezi podporuje statistika týkající se poměru výše ceny prodané nemovitosti a výše závdavku. Ač se cena příbramských domů v průběhu války snižovala, nejednalo se o tak dramatické rozdíly, jako v případě výše závdavků. Jejich klesání totiž bylo podstatně rychlejší a nebylo úměrné ztrátě cen nemovitostí. Příbramští měšťané byli schopni postupně splatit koupený dům, ale výši závdavku museli snižovat, neboť neměli dostatek hotovosti. Lze předpokládat, že si měšťané celkovou sumu rozdělovali do čím dál většího množství splátek, než jak tomu bylo v předválečné době.

V předválečném období (1600-1617) činil poměr výše ceny nemovitosti a výše závdavku po zaokrouhlení 2,4:1. V době války už cena nemovitosti značně převyšovala výši závdavku, poměr se zvýšil na 3,9:1.

Při podrobnějším zkoumání opět můžeme potvrdit již vyřknutou tezi, že předválečné období bylo pro ekonomiku Příbrami mimořádně příznivé. Dle naší statistiky byl rozdíl poměru ceny nemovitosti a závdavku mezi lety 1600-1609 a 1610-1617 dokonce i znatelnější než poměr ve válečných letech. V předválečném období se poměr z 3,4:1 za léta 1600-1609 rychle snížil na 2:1. Takováto změna nemá v letech 1600-1648 obdoby. Příbramští měšťané byli v letech 1610-1617 ochotni ihned při uzavření smlouvy zaplatit téměř polovinu celkové sumy. Je to dramatický rozdíl oproti 30.-40. letům, kdy při poměru 4,6:1 neměli Příbramští v hotovosti ani $\frac{1}{4}$ celkové ceny nemovitosti.

V případě vejrunků, jednotlivých splátek, není možno vytvořit určitou statistiku, neboť situace ohledně vejrunků je velmi nepřehledná. Vejrunky často nebyly stanoveny na jednotnou cenu, ale každý rok (či vyčleněné období) měl dotyčný platit v jiné sumě. U mnoha smluv vejrunky ani nemáme zmíněny. Pro představu si však nastiňme, že vejrunky se v předválečném i válečném období pohybovaly většinou kolem sumy 5-20 kgm. Rovněž by nemělo smysl zabývat se pravidelností jejich splácení, neboť bylo naprosto individuální. V praxi se očividně nehledělo na uzavřenou smlouvu, ale na to, v jakém finančním stavu se dotyčný právě nacházel. Příbramští nebyli schopni splácet dle svých povinností. Pro příklad si uveďme např. smlouvu uzavřenou v r. 1633.²⁸⁷ Tehdy se Jiří Ebrle dohodl s Janem Netterem, že bude splácet každoročně na sv. Havla 10 kgm. V prvních letech po uzavření smlouvy skutečně splácel dle stanov, avšak od 40. let splácel

²⁸⁷ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 303.

nepravidelně (vynechával splátky), a když už zaplatil, nebyla to stanovená částka. Nepochybně jeho neschopnost splácet souvisela s vojenskými výpady, neboť se ve smlouvě píše, že mu vojáci učinili nějakou újmu.²⁸⁸

6.6 Prodej pozemků

Oproti kapitolám zabývajícím se prodejem domů či ostatních nemovitostí, jako mlýny, dvory atd., mají následující pasáže nedostatky v jiné podobě. Padesát čtyři záznamů o prodeji pozemků není příliš malým množstvím pro vytvoření statistiky a vysledování různých jevů, není však možno hodnotit jejich skutečnou cenu (viz Graf 6). Písaři totiž nikdy nezmiňují, o jak velký pozemek se jednalo. Rozměry nebyly pro písaře něčím, co by se považovalo za dostatečně důležité k zápisu do smlouvy. Písaři nám velikost pozemku maximálně naznačí zdobnělinami, jako např. *loučka*, či jiným způsobem, jako např. *kus pole*, jedná se však o příliš abstraktní výrazy na to, abychom si z nich dokázali představit rozlohu dané nemovitosti.²⁸⁹ Určení skutečné ceny pozemků dále znesnadňuje či spíše znemožňuje skutečnost, že v rámci jedné smlouvy (a tudíž i celkové ceny) se mnohdy vyskytuje prodej několika pozemků najednou. Jedná se nejen o nákup dvou pozemků stejného typu, např. dvou luk či dvou polí (což by ještě fatální následky nemělo), ale naneštěstí je mnoho smluv zkombinovaných, např. koupě kusu pole s loukou. Nežřídka se také musíme smířit s tím, že nám písař dává pouze najevo, že došlo k prodeji dvou *dědin*, čímž ani nevíme, zda se jedná o louku, pole či jiný typ pozemku.²⁹⁰

Nutno tedy zdůraznit, že následující podkapitoly nelze vnímat jako pokus o nastínění určitých tendrů ve vývoji cen jednotlivých pozemků, ale jako kapitoly pojednávající o tom, kolik peněz byli příbramští měšťané do koupě pozemku investovat.

Ve většině případů nám písař výše zmíněné nedostatky nahrazuje alespoň tím, že máme určité informace o tom, kde zhruba se pozemek nacházel, respektive vedle pozemku kterého měšťana ležel. Občas se setkáme i s konkrétním místem či názvem, který pozemek specifikuje, jako např. louka zvaná *Mordovná* (s třicetiletou válkou však název nemá souvislost, lokalita tento název nesla přinejmenším už r. 1607).²⁹¹

Na základě zápisů v knihách trhových se můžeme domnívat, že cena pozemku nebyla ovlivněna pouze rozměry, ale také polohou. V několika případech máme u smlouvy dodáno, že se jedná o pozemek pod/za Svatou Horou, která, jak jsme si krátce nastínili, již

²⁸⁸ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 303.

²⁸⁹ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 255.

²⁹⁰ TAMTÉŽ, f. 377.

²⁹¹ AM Příbram, MM, *Knihy trhové (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 120.

v první polovině 17. st. byla poutním místem a ač svého vrcholu dosáhla až v následujících dekádách, či spíše staletích, již tehdy byla příbramskými měšťany vnímána jako něco vzácného.²⁹² Takovýchto dodatků o Svaté Hoře není mnoho, nicméně těch několik případů prodeje pozemku u Svaté Hory je nám dostačujícím důkazem toho, že toto místo mělo svůj specifický význam, a tím i rostla cena tamějších pozemků. Nelze konstatovat, že by za tyto pozemky padaly gigantické sumy peněz, nicméně ve srovnání s tím, kolik peněz příbramští měšťané utráceli za nákup jiných pozemků, se jedná o nadprůměrné částky.²⁹³

Bylo by chybou se domnívat, že si Příbramští nakupovali pozemky pouze v bezprostřední blízkosti města. Často si kupovali pozemky i kilometry daleko. Oblíbené pozemky ležely kupř. na Březových Horách.²⁹⁴ Překvapující je, že ač bylo jistě výhodou vlastnit pozemky poblíž sebe, nezdá se, že by se takovouto hospodářskou strategií příbramští měšťané důsledně řídili, nemovitosti měli často roztroušené po celém okolí.

6.7 Průměrná cena pozemku

Stejně jako domy, také ceny pozemků v průběhu první poloviny 17. st. prošly určitými změnami, byť rozdíly nebyly natolik markantní.

Průměrná cena koupě pozemku v předválečném období činila 62,1 kgm, zatímco během třicetileté války už měšťané pozemky nakupovali za nižší cenu, v průměru za 52,7 kgm. Toto není nic nečekaného, prodej domů nám už takovýto tendr nastínil. Podíváme-li se však na vývoj cen pozemků zblízka, dojdeme k závěru, že oproti prodejm domů se zde vyskytují jevy, které jsou odlišné.

Zatímco v případě domů cena nemovitostí v předválečném období stoupala, v případě pozemků tomu bylo naopak. Z průměrné ceny 69,45 kgm za léta 1600-1609 se cena v letech 1610-1617 snížila na 61,02 kgm. Obecný vývoj cen byl tedy v opačném směru. Stejně jako domy, i pozemky během prvních etap třicetileté války (v průběhu 20. let 17. st.) vzrostly na ceně. Ve srovnání s prodejem domů se v případě pozemků jednalo o razantnější vzestup. Příbramští měšťané pozemky v tomto období kupovali průměrně za 117,0 kgm. Otázkou však zůstává, do jaké míry je tato statistika objektivní, neboť z období třicetileté války máme málo záznamů o prodeji těchto nemovitostí. Z předválečného období máme celkem 37 smluv o koupi pozemku, zatímco z válečného období pouze 17, přičemž z třicátých a čtyřicátých let jsou dochovány dokonce jen 4 smlouvy.

²⁹² VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, s. 41.

²⁹³ AM Příbram, MM, *Knihy trhov* (1569-1651), inv. č. 122, č. knihy 108, f. 343.

²⁹⁴ TAMTÉŽ, f. 263.

S přihlédnutím k tomu nelze považovat průměrnou cenu prodeje pozemku (33,0 kgm) ve 30. - 40. letech 17. st. za věrohodnou, byť ke snížení ceny jistě došlo.

6.8 Ostatní nemovitosti

Kromě domů a pozemků se prodávaly i různé další specifické nemovitosti, zejména dvory, mlýny, masné krámy a chmelnice (viz Graf 7). Vzhledem k tomu, že jsou tyto nemovitosti různorodé a nemáme dostatek záznamů pro vytvoření statistik, můžeme se nad některými otázkami pouze zamyslet. Prokázání těchto tezí by vyžadovalo mnohem větší počet smluv o prodeji, než jaký máme k dispozici. Pohlédneme-li na celkový souhrn prodaných nemovitostí a srovnáme-li grafy týkající se prodeje nemovitostí z předválečných a válečných let, zcela jistě ale zaregistrujeme alespoň některé zvláštnosti.

V době války např. převažoval prodej nemovitostí, které se nachází těsně za městem, nikoli však přímo v něm (viz Graf 9). Jedná se o mlýny a chmelnice. Vybízí se proto teze, že prodej těchto objektů má souvislost s jejich bezprostředním ohrožením, a tudíž i menší možností užitku pro majitele. Ač nemůžeme v žádném případě konstatovat, že by příbramští měšťané, skrytí pouze za dřevěnou palisádou (k tomu často hostující oddíly vojsk), žili v bezpečí. Pro procházející vojáky byly tyto osamocené nemovitosti patrně snadnější kořistí, kupř. z důvodu malého počtu případných svědků, byli-li na místě vůbec nějací.

Náhodou také patrně nebude, že všechny tři haltýře, které se v první polovině 17. st. v Příbrami prodaly (respektive ty, u nichž máme dochován záznam o prodeji), změnil svého majitele právě v době třicetileté války. Haltýře, chladicí zařízení pro potraviny, někteří příbramští měšťané přestali potřebovat, neboť v průběhu války docházelo k situacím, že nebylo téměř co jíst, a tudíž ani skladovat, a vlastnit haltýř pro dotyčné měšťany postrádalo smysl. Ostatně uschovávat přebytečné potraviny v haltýřích, které byly na očích vojákům, by příliš pragmatickým nápadem nebylo. Otázka, zda se haltýřů zbavovali chudí měšťané a nakupovala je od nich elita města, která si nadbytečné potraviny do zásob dovolit mohla, však zůstává nezodpovězena. Nejméně v jednom případě totiž můžeme pochybovat o tom, že by tomu tak bylo, neboť nakupující i prodávající patřili do bohatší vrstvy příbramských měšťanů.²⁹⁵

²⁹⁵ AM Příbram, MM, *Knih trhov* (1569-1651), inv. č. 122, č. knihy 108, f. 429.

7. Srovnání vývoje Příbrami s okolními městy

7.1 Kontakt Příbrami s okolními městy

Archivní prameny jsou nám svědky toho, s kterými městy/vesnicemi byla Příbram v první polovině 17. st. v kontaktu. V knihách trhových jsou k dispozici smlouvy uzavřené mezi příbramskými měšťany a obyvatel jiných měst/vesnic.²⁹⁶ Tyto smlouvy mohou pomoci s odhalením toho, jaké měli příbramští měšťané styky s okolím. V *Registrech a kopiáři* se zase dozvíme, se kterými obcemi navazovala Příbram korespondenci, a mezi nimiž lze předpokládat i přímý kontakt představitelů správy.

V případě knih trhových nelze jednoznačně určit, z kterých měst přicházelo nejvíce kupních nabídek. Lze ale konstatovat, že se v Příbrami poměrně často objevovali Pražané s nabídkou odkoupení určité nemovitosti.²⁹⁷ Velmi často se také uzavíraly smlouvy mezi příbramskými a březohorskými obyvateli, ale vzhledem k tomu, že Březové Hory byly chápány jako součást Příbrami, nelze to považovat za překvapující fakt. V okolí Březových Hor byly tehdy patrně velmi lukrativní pozemky a Příbramští je rádi nakupovali.²⁹⁸

Kromě Prahy a Březových hor byli samotní příbramští měšťané občas ve styku se strakonickými měšťany, což je s přihlédnutím k poměrně velké vzdálenosti obou měst zvláštní.²⁹⁹ Pro příklad dalších měst, z nichž přicházely „investice“, zmiňme Dobříš, Rokycany či Zbiroh. Zajímavé však je, že se sousedním Rožmitálem (spadajícím pod Prácheňský kraj) Příbramští, alespoň dle námi zkoumaných pramenů, nebyli patrně příliš v kontaktu.³⁰⁰ Proč tomu tak bylo, o tom lze pouze diskutovat. V předválečném období byli rožmitálskými majiteli Grispekové z Grispachu, po porážce stavovského povstání však o toto území přišli a majitelem Rožmitálu se stalo pražské arcibiskupství, které kdysi v minulosti vlastnilo i Příbram.³⁰¹ Teze, že stykům Grispekové z Grispachu nepřáli, není proto na místě, ani v době třicetileté války totiž nejsme svědky vzájemných styků mezi měšťany.

Během války byly Příbram a Rožmitál v poměrně častém kontaktu, ale pouze co se týká korespondence představitelů měst a vzájemného úředního styku. Pochopitelně do Příbrami také velmi často přicházely zprávy z pražských měst, ale rovněž i ze vzdálenějších

²⁹⁶ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 164.

²⁹⁷ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108, f. 263.

²⁹⁸ AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109, f. 263.

²⁹⁹ TAMTÉŽ, f. 164.

³⁰⁰ AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98.

³⁰¹ ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze, 1988, str. 189.

destinací, jako již zmíněné Strakonice.³⁰² Z výčtu měst, která udržovala úřední styk s Příbrami, zmiňme např. Žebrák, Březnici, Říčany či Plzeň.³⁰³

7.2 Srovnání vývoje Příbrami s jinými městy v okolí

Tato komparace si klade za cíl zjistit, zda události a vývoj Příbrami během třicetileté války byly něčím, co lze v rámci Podbrdsk a jeho okolí pokládat za něco specifického, až výjimečného. Příbram budeme srovnávat se třemi městy – královským městem Beroun, královským horním městem Nový Knín a městem Rožmitál (v době třicetiletí války spadající pod pražské arcibiskupství).

Podíváme-li se na míru poškození těchto měst během války, pak dojdeme k závěru, že pro Příbram a Rožmitál byly specifické menší dopady války na stav města. Oproti Berounu a Novému Knínu, kudy se v r. 1639 prohnala vojska generála Gustafssona Banéra, se v Příbrami a Rožmitálu vojáci nechovali s takovou zuřivostí (byť by bylo velkou chybou tvrdit, že Příbram s Rožmitálem za války vojenskými průtahy netrpěla).³⁰⁴ Máme samozřejmě mnoho zpráv o tom, že Příbramští za války trpěli, ale srovnat celkový stav Příbrami se stavem v Berouně není adekvátní. Kupř. ve zmíněném r. 1639 byl Beroun vojskem zapálen, zatímco Příbram se „pouze“ vyplatila (byť byla vzápětí vyplněna císařským vojskem).³⁰⁵ Zatímco Beroun vojáci zničili do základů, v Příbrami k celoplošnému vypálení za třicetileté války nedošlo.³⁰⁶

Nezdá se však, že by rekatolizace v Berouně a Novém Kníně dosáhla určitých zvláštností. V tomto ohledu naopak vynikala Příbram a Rožmitál, neboť tato města byla vystavena silnému tlaku ze strany jezuitů.³⁰⁷ Ti r. 1647 získali Svatou Horu, z níž se stalo významné středisko protireformačního proudu. Se vzdáleností pochopitelně jejich vliv a misie klesaly, a z tohoto hlediska jsou jezuiti ovlivněna pouze města Příbram a Rožmitál.

Srovnání hospodářského stavu těchto čtyř měst by vyžadovalo dlouhodobý výzkum trhových knih z těchto měst. Určitý náznak stavu však můžeme vysledovat i z jiných zdrojů, např. BR, SPPV atd.

³⁰² AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98, p. 3.

³⁰³ TAMTÉŽ, p. 2.

³⁰⁴ ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze, 1988, str. 20.

³⁰⁵ TAMTÉŽ, str. 20.

³⁰⁶ HRADECKÝ, Emil (ed.). *Berní rula 26: Kraj podbrdský*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 27.

³⁰⁷ ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze, 1988, str. 215.

Dle informací zveřejněných v BR a SPPV vyplývá, že ekonomicky si byla Příbram s Berounem konkurenty. Ve většině ohledů, ať už co se týká dobytka nebo polí, na tom byla tato města podobně, a to přesto, že byl Beroun lidnatější. Zatímco v Berouně (bez přínáležejících vsí) žilo 395 obyvatel, v Příbrami 312.³⁰⁸ Nový Knín, přestože se jednalo také o královské město, ve srovnání s Příbramí a Berounem zaostával. Pokud připočteme i mlynáře v okolí apod., žilo v něm pouze 190 obyvatel.³⁰⁹

Tento stav věcí patrně souvisel s tím, že jak již bylo řečeno, Beroun za války utrpěl větší škody způsobené vojáky než Příbram. Ta sice byla také oslabena, ale po válce měla zhruba stejně silné hospodářství, přestože v ní žilo podstatně menší množství lidí.

³⁰⁸ KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, s. 223.

³⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 158.

Závěr

Nyní přichází na řadu zhodnocení a shrnutí faktů, se kterými jsme se seznámili v průběhu předcházejících kapitol. V úvodních pasážích došlo k zopakování poznatků, kterých bylo dosaženo v autorově předcházející práci. Jedná se o obecný historický vývoj Příbrami a stěžejní události ve městě v době třicetileté války, které měly určitým způsobem vliv na aspekty, jež byly vytčeny jako hlavní cíle této práce. Následně přišly na řadu pasáže, které lze považovat za nový přínos k problematice Příbrami za třicetileté války.

Nejprve byla vytvořena krátká kapitola, v níž má čtenář možnost dozvědět se, jak konkrétně válka zasáhla do života příbramských měšťanů. Citovali jsme si skutečné výroky tehdejších obyvatel Příbrami a sledovali, jak se smýšlení běžného měšťana v průběhu války měnilo. Nejen samotné vojenské průtahy, ale i rekatolizace a s válkou spojená chudoba, to vše mělo vliv na utváření nového životního postoje barokního člověka. Podstatnou část této práce tvoří kapitola pojednávající o třech vybraných významných osobnostech Příbrami v první polovině 17. století. Záměrně byly vybrány osobnosti, k nimž se vztahují rozdílné prameny. V případě Jana Velvarského byla volba ovlivněna i tím, že oproti Jindřichu Cantorisovi a Zikmundu Měsíčkovi žil tento měšťan v jiném období. Zatímco poslední dva zmínění Příbram ovlivňovali spíše v období konce války a v době poválečné, Jan Velvarský stál v čele tohoto města v době, kdy válka vypukla.

Mezi těmito osobnostmi můžeme z hlediska životních osudů sledovat jak podobnosti, tak rozdílnosti. Jan Velvarský a Jindřich Cantoris byli měšťané, zatímco v případě Zikmunda Měsíčka z Výškova hovoříme o šlechtici. Jan a Jindřich se podíleli na správě Příbrami v roli primátorů města a nelze zpochybňovat jejich autoritu a popularitu mezi příbramskými měšťany. Zikmund si svou angažovaností ve věci předání Svaté Hory jezuitům naopak zcela jistě získal hněv Příbramských, ať už byl dočasný, nebo trvalý. Zatímco k Janu Velvarskému a Jindřichu Cantorisovi se vztahují prameny především oficiálního/úředního charakteru, o Zikmundu Měsíčkovi z velké části pojednávají prameny, jež nelze považovat za úřední, a tudíž i objektivní.

Aby odstavec nepůsobil tak, že Zikmunda s těmito dvěma osobnostmi nespojuje nic, zmiňme si důležitou věc. Zikmunda a Jindřicha propojoval významný fakt, a to, že oba se do Příbrami přistěhovali, nenarodili se zde. Jediným příbramským rodákem z tohoto tria byl Jan Velvarský. Jindřicha a Zikmunda dále spojuje jejich životní datace, neboť oba zemřeli dlouhá léta po válce, zatímco Jan Velvarský pocházel z jiné generace a zemřel již v průběhu války.

Další stěžejní kapitola pojednává o ekonomickém vývoji. Vyplývá z ní, že ekonomický vývoj Příbrami byl v první polovině 17. století poměrně proměnlivý. Přelom 16./17. st. pro Příbram znamenal hospodářský růst, ale nedosahoval zdaleka takové úrovně jako v letech 1610-1617. Ač se to zdá být překvapující, během prvních let války nebyl život v Příbrami očitě tak krušný, jako tomu bylo ve 30.-40. letech.

Válka měla pochopitelně na město vliv již od počátku konfliktu, na základě vývoje cen nemovitostí se však zdá, že i přes občasné vpády vojáků se Příbrami stále ještě dařilo a hospodářství i přes různé problémy spojené s válkou stále kvetlo. Nutno však dodat, že oproti létům 1610-1617 se jednalo značně pomalý ekonomický růst, který hraničil se stagnací, a užité spojení „hospodářství kvetlo“ spíše považujeme za nadnesený výrok, které má poukázat na to, že se příbramské hospodářství drželo na předválečné úrovni, a dokonce mírně rostlo.

Ke skutečnému hospodářskému propadu došlo až na přelomu 20./30. let., kdy se neduhy dlouholetého konfliktu začaly projevovat, a ceny nemovitostí se tím začaly značně propadat. Příbramští měšťané stále uzavírali smlouvy o prodeji nemovitostí, avšak zdaleka ne v takovém množství jako před válkou. Nejpodstatnějším faktem potvrzujícím, že na sklonku dvacátých a třicátých let už došlo k hospodářské krizi, je skutečnost, že měšťané přestávali být schopni dluhy splácet. Nedostatek financí se projevil i tím, že výše závdavků značně klesala. Cena nemovitostí postupně klesala a její hodnota se vrátila na předválečnou úroveň.

Cíle této práce byly z větší části naplněny. Některé pasáže, zejména ty, které se týkají jednotlivých osobností, však nepodávají takové množství informací, jaké bylo očekáváno. Badatel se často musel smířit s pouhou dedukcí, a vytvořené profily příbramské elity tak nemusí ve všech ohledech odpovídat realitě. Základní kámen do studia příbramských osobností v době války nicméně položen byl, další badatelé se těmito medailonky mohou inspirovat a vytvořit životopisy dalších slavných příbramských osobností a případně se pokusit zjistit i něco o jejich vzájemných vztazích atd.

Pojednání o ekonomickém vývoji Příbrami, které bylo sepsáno na základě informací zmíněných v knihách trhových, je naopak ucelenější. Smlouvy uzavřené v těchto archiváliích nám dokázaly odhalit mnohé, a to nejen v rámci kapitoly o ekonomickém vývoji, ale i ve věcech týkajících se příbramských osobností. Hospodářský/ekonomický vývoj Příbrami za třicetileté války již lze považovat za uzavřenou kapitolu, neboť do práce byly zahrnuty všechny aspekty, kterými se mělo smysl zabývat. Další případní badatelé by

se knihami trhovými mohli zabývat snad jen v souvislosti s popisem významných osobností.

Příbram za třicetileté války je téma, které stále nabízí různé možnosti studia. Kromě bádání po dalších slavných příbramských osobnostech se lze kupř. zabývat příbramskou správou, již se dosud nikdo podrobně nevěnoval. Větší pozornost by si jistě zasloužilo srovnání hospodářského vývoje Příbrami s okolními městy.

Resumé

The aims of this thesis were mostly fulfilled. In the beginning, we reminded general aspects of the development of Příbram during the Thirty Years' War.

The first passage with new information about issues of Příbram during the Thirty Years' War is called *War through the Eyes of Příbram's Burgesses*. In this chapter, we meet with the fear of Příbram's burgesses and their woes during the war. The main part of resources of this passage comes from archives. This is reason why this part of the thesis is a completely new contribution to these issues.

The next chapter is dedicated to famous people who lived in Příbram during the Thirty Years' War. Their names are: Jan Velvarský, Jindřich Cantoris and Zikmund Měsíček z Výškova. Their fates were specific and these people affected Příbram significantly in those times.

The last part of the thesis is called *Economical Development of Příbram*. In this passage, we tried to find some information about economy of Příbram during the war. The main resources are Market books in which are registered hundreds of bargains among Příbram's burgesses.

Seznam literatury a pramenů

Archivní prameny

AM Příbram, MM, *Dohoda Maxmiliána Dubského z Vitiněvsi a na Pičíně o nářek na cti z podezření ze žhářství Jana Řezníka ze vsi Občova a jeho syna Václava, jako by byli příčinou požáru v Pičíně, při kterém vyhořelo jedenáct usedlostí selských*, inv. č. 163-164/11.

AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1569-1651)*, inv. č. 122, č. knihy 108.

AM Příbram, MM, *Knihy trhová (1579-1665)*, inv. č. 123, č. knihy 109.

AM Příbram, MM, *Organizace úřadu, instrukce úřadování, obnovy a doplňování rady, záležitosti jednotlivých funkcionářů*, inv. č. 153

AM Příbram, MM, *Registra a kopiář [1636-1649(1704)]*, inv. č. 112, č. knihy 98.

AM Příbram, MM, *Soukromá korespondence Samuela Vokáče a jiné spisy*, inv. č. 216, kart. 34.

SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 001, Matrika narozených, oddaných 1641-1686.

SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 002, Matrika oddaných 1657-1699.

SOA Praha, Matriky, ŘKFÚ Příbram, sign. Příbram 002, Matrika zemřelých, oddaných 1687-1699.

Edice pramenů

HRADECKÝ, Emil (ed.). *Berní rula 26: Kraj podbrdský*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, 381 s.

KLÍMOVÁ, Helena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995, 355 s. ISBN 80-85475-22-7.

LÍVA, Václav (ed.). *Prameny k dějinám třicetileté války*. Praha: Naše vojsko, 1951-1957. Regesta fondu militare, sv. III.-VIII.

Literatura

BÍLEK, Tomáš. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha: František Řivnáč, 1883, 1420 s.

BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha: LIBRI, 2001, 948 s. ISBN 80-7277-024-1.

BŮŽEK, Václav. Urozenec. In: *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007, str. 79-110. ISBN 978-80-7203-694-3.

ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. 2. vydání. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001, 286 s. ISBN 80-7185-400-X

ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985, 451 s.

ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha: Hart, 2002, 264 s. ISBN 80-86529-30-4.

HLAVÁČEK, Ivan (ed.), Jaroslav KAŠPAR a Rostislav NOVÝ. *Vademecum pomocných věd historických*. 3. opr. a dopl. vyd. Jinočany: H + H Vyšehradská, s. r. o., 2002, s. 215.

HOFMAN, Gustav. *Z hospodářských dějin Příbramě za feudalismu*. In: *Vlastivědný sborník Podbrdsko 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdsko a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 74-94.

HOLAS, František. *Dějiny Poutního místa Mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram: Matice svatohorská, 1929, 765 s.

HRDINOVÁ, Martina. *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého: Edice a analýza dvou erbovníků české šlechty z 80. let 17. st.* Praha: Nakladatelství Academia, 2013, 694 s. ISBN 987-80-200-2196-0.

HRDLIČKA, Josef. Měšťan. In: *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007, s. 139-165. ISBN 978-80-7203-694-3.

JANÁČEK, Josef. Monumentální svědectví Pavla Skály ze Zhoře. SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká: Od defenestrace k Bílé hoře*. Praha: Svoboda, 1984, s. 5-22.

KILIÁN, Jan. *Město ve válce, válka ve městě: Mělník 1618–1648*. České Budějovice: Veduta, 2008, 299 s. ISBN 978-80-86829-35-7.

KOPEČEK, Josef. Karel Škréta na Svaté Hoře. In: *Podbrdsko IX*. Příbram: Státní okresní archiv Příbram a Okresní muzeum v Příbrami, 2002, s. 164-175. ISBN 80-902821-6-4.

KUMPERA, Jan. *Západní Čechy od A do Z*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský - Beta a Ševčík, 2003, 373 s. ISBN 80-7306-060-4 (Beta) 80-7291-068-X (Ševčík).

LUTTERER, Ivan a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2004, 317 s. ISBN 80-7311-025-3.

MAREK, Pavel. Česká katolická šlechta a centralistická politika císaře Ferdinand II. In: *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007, s. 33-64.

MAUR, Eduard. Populační důsledky třicetileté války. *Historická demografie 12*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987, s. 137-152.

Ottův slovník naučný: Díl sedmnáctý, Median-Navarrete. Praha Ladislav Horáček – Paseka, 1999, 1078 s. ISBN 80-7203-218-6.

PALIVEC, Viktor. Literární tradice Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdsko 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdsko a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 106-127.

PERKA, Radovan a Michal FLEGL. *Poutní místa: Velehrad, Hostýn, Svatá Hora*. Praha: Olympia, 1991, 61 s. ISBN 80-7033-146-1.

POLÁK, Stanislav. Přehled dějin města Příbramě. In: *Vlastivědný sborník Podbrdsko 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdsko a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 7-34.

POLÁK, Stanislav. Vývoj městské správy v Příbrami do roku 1850. In: *Vlastivědný sborník Podbrdsko 1: 750 let Příbramě*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum Podbrdsko

a Okresní archiv Příbram, 1966, s. 35-73.

POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 9-78.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Díl 4, M-Ř: jejich vznik, původní význam a změny*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1951, 629 s.

SMOLÍK, Václav. *Milosti Panny Marie Svatohorské v obrazech*. [Příbram]: LAIWA PRESS, [1948], 71. s. Rozšiřuje Proboštský úřad na Svaté Hoře.

VELFL, Josef. *Příbram*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2010, 79 s. Zmizelé Čechy. ISBN 978-80-7432-069-9.

VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. 2. vydání. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003, 166 s. ISBN 80-239-1174-0.

Seznam zkratek

BR = Berní rula

kgm = kopa grošů míšeňských

pol. = polovina

r. = roku

SOkA = Státní okresní archiv

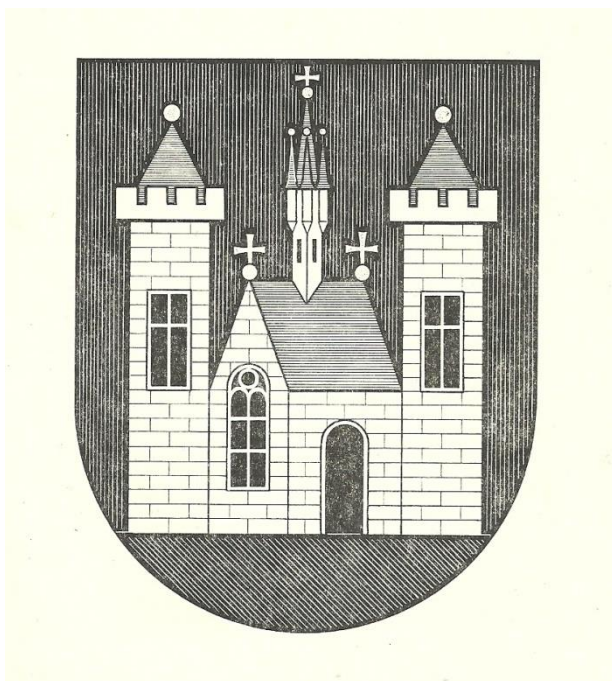
SPPV = Soupis poddaných podle víry z roku 1651

st. = století

RFM = Regesta fondu militare

Přílohy

Obrázek 1 ³¹⁰

Obrázek 2 ³¹¹

³¹⁰ POLÁK, Stanislav. Historický úvod. In: *Vlastivědný sborník Podbrdská 11/12: Privilegia města Příbramě*. Příbram: Okresní archiv a Okresní muzeum, 1977, s. 10.

³¹¹ HRDINOVÁ, Martina. *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého: Edice a analýza dvou erbovníků české šlechty z 80. let 17. st.* Praha: Nakladatelství Academia, 2013, s. 621.

Tabulka 1 ³¹²

X	1600-1617	1618-1648	celkem
sv. Havel	11	9	20
sv. Jiří	9	1	10
vánoční svátky	1	4	5
svatodušní svátky	2		2
sv. Bartoloměj	2		2
sv. Jan Křitel	1	1	2
sv. Martin	2		2
sv. Kateřina		1	1
Zvěstování Panny Marie	1		1
neděle Trojice svaté		1	1
Hromnice	1		1
Nové léto	1		1

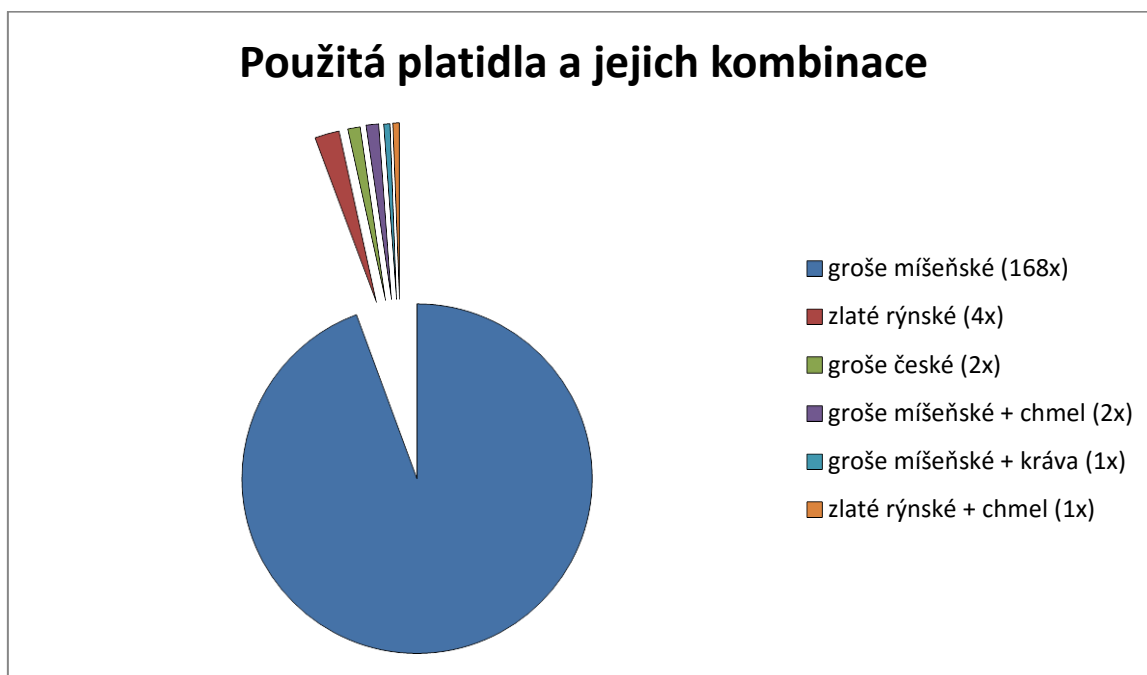
Tabulka 2 ³¹³

Typ platidla	Rok uskutečnění smlouvy
zlaté rýnské	1639, 1642, 1648
groše české	1605, 1613
groše míšeňské + chmel	1601, 1613
groše míšeňské + kráva	1600
zlaté rýnské + chmel	1626 ³¹⁴

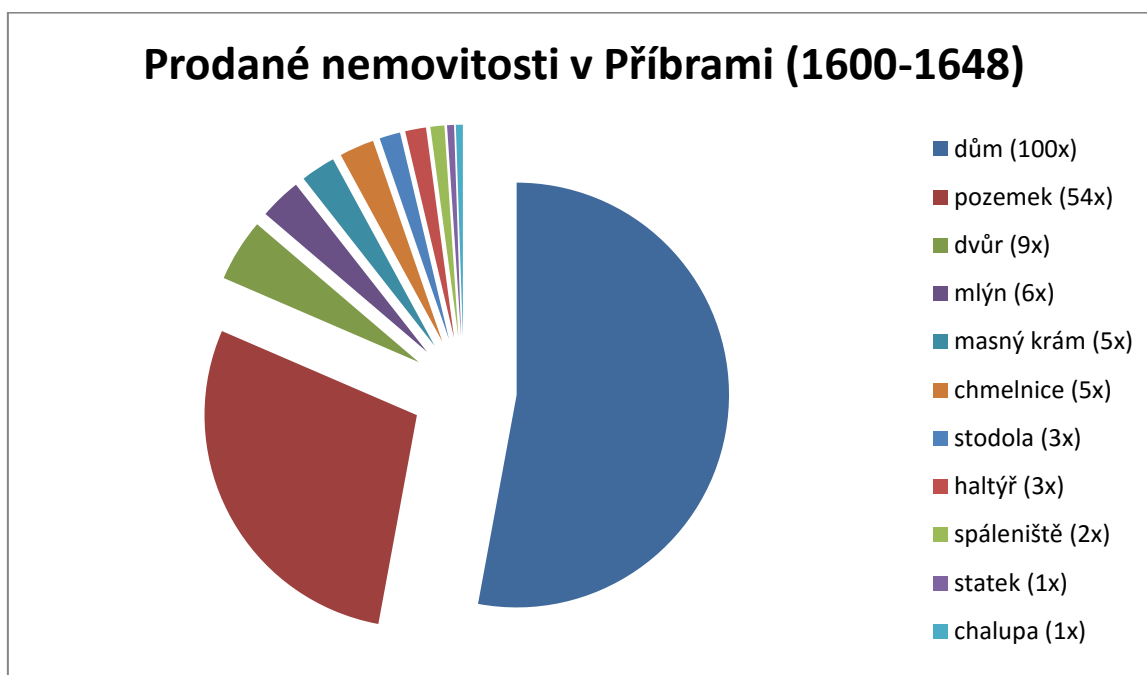
³¹² Tabulka autor.

³¹³ Tabulka autor.

Graf 1 ³¹⁵

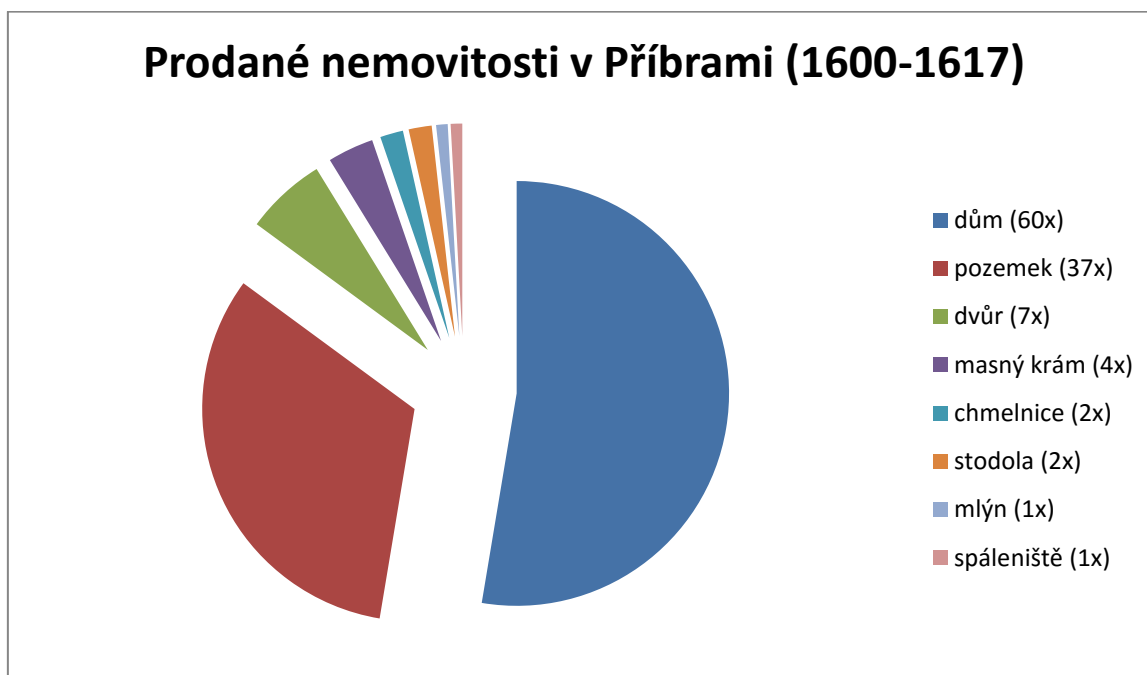
Graf 2 ³¹⁶

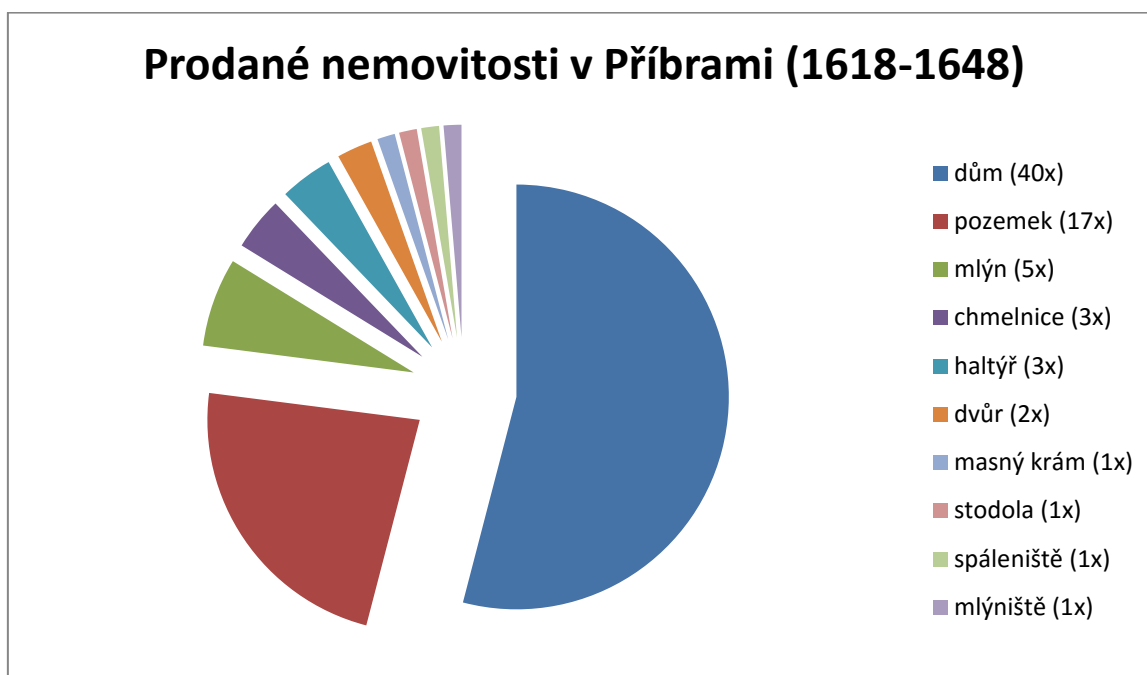
³¹⁵ Graf autor.

³¹⁶ Graf autor.

Graf 3³¹⁷

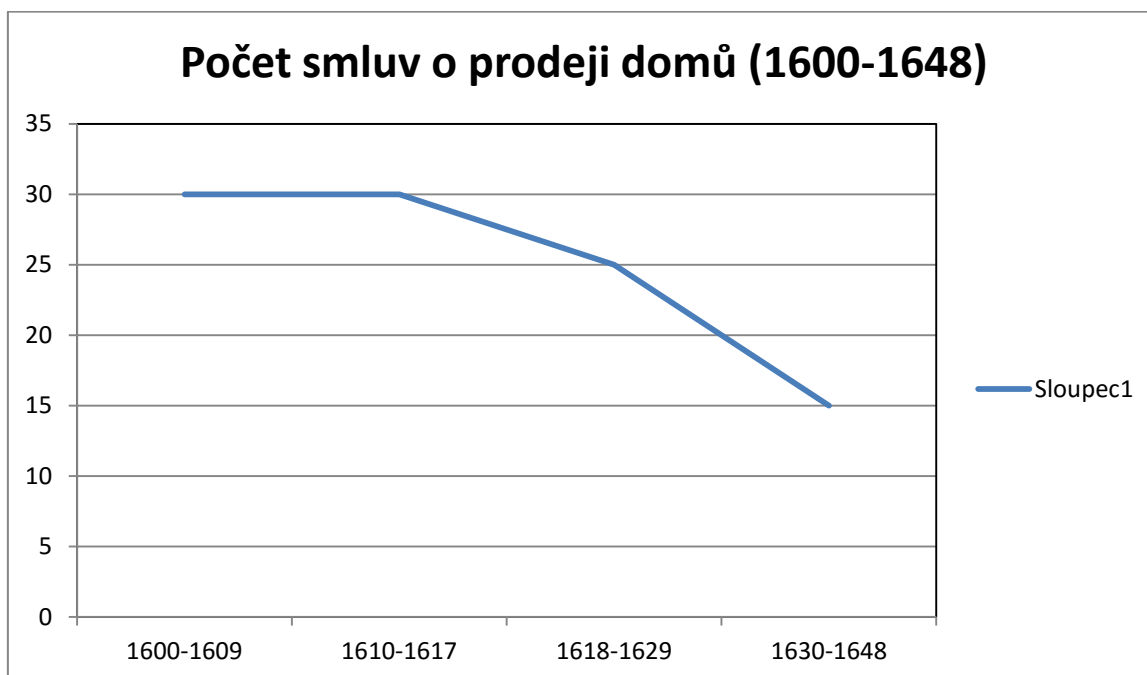
Graf 4³¹⁸

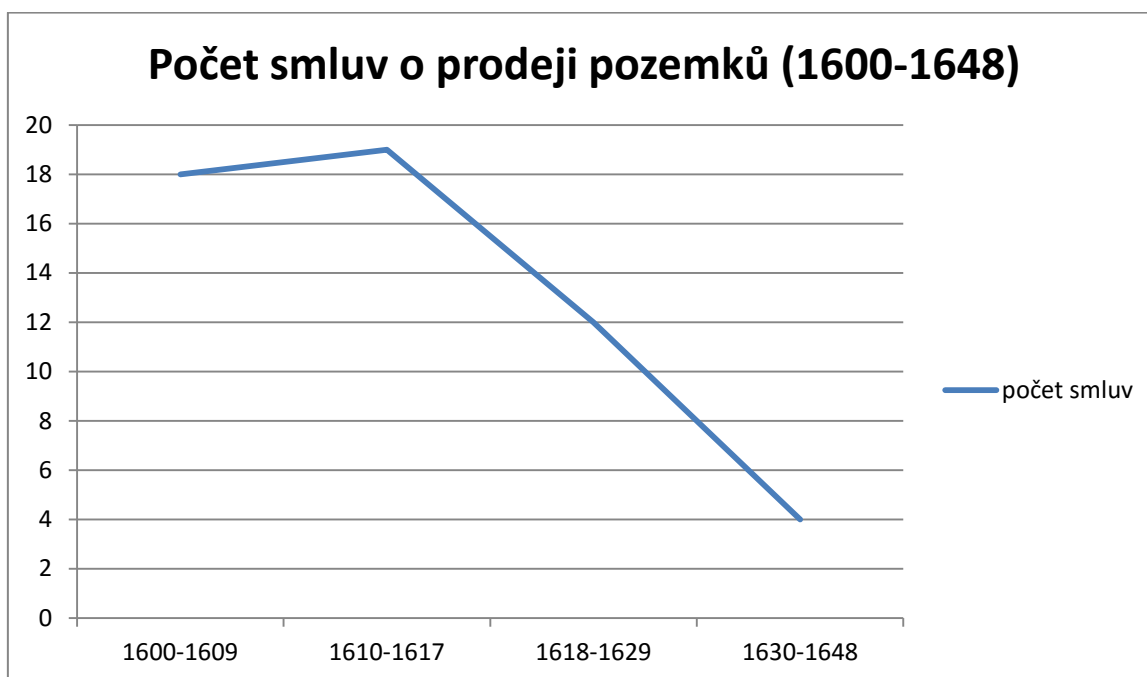
³¹⁷ Graf autor.

³¹⁸ Graf autor.

Graf 5³¹⁹

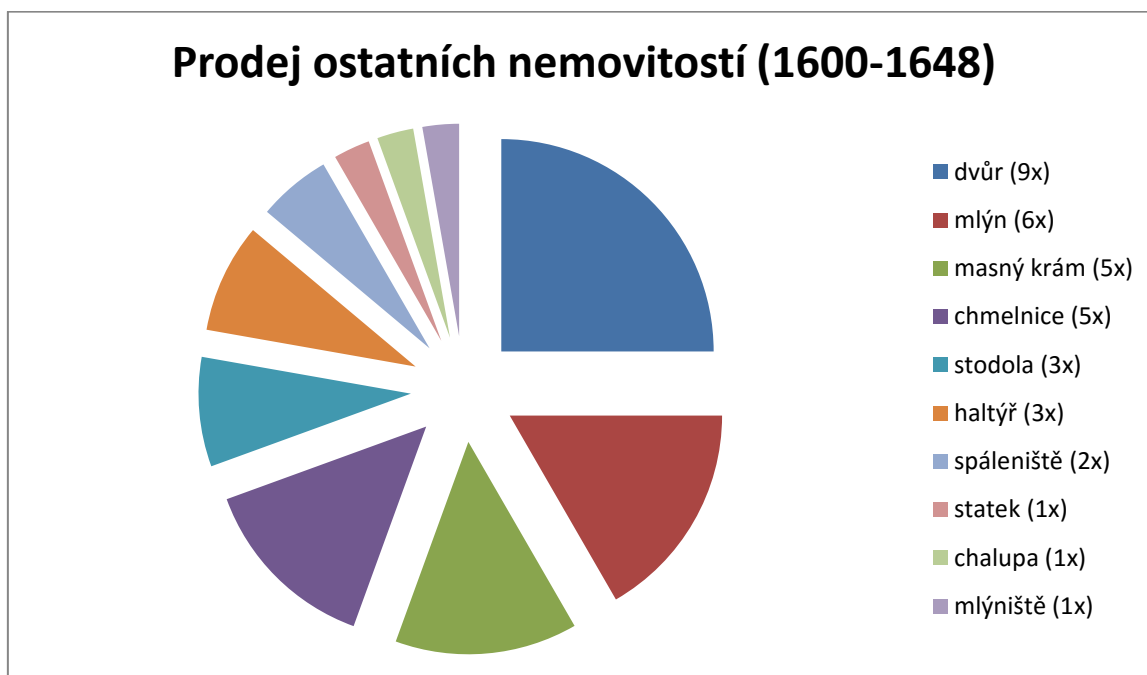
Graf 6³²⁰

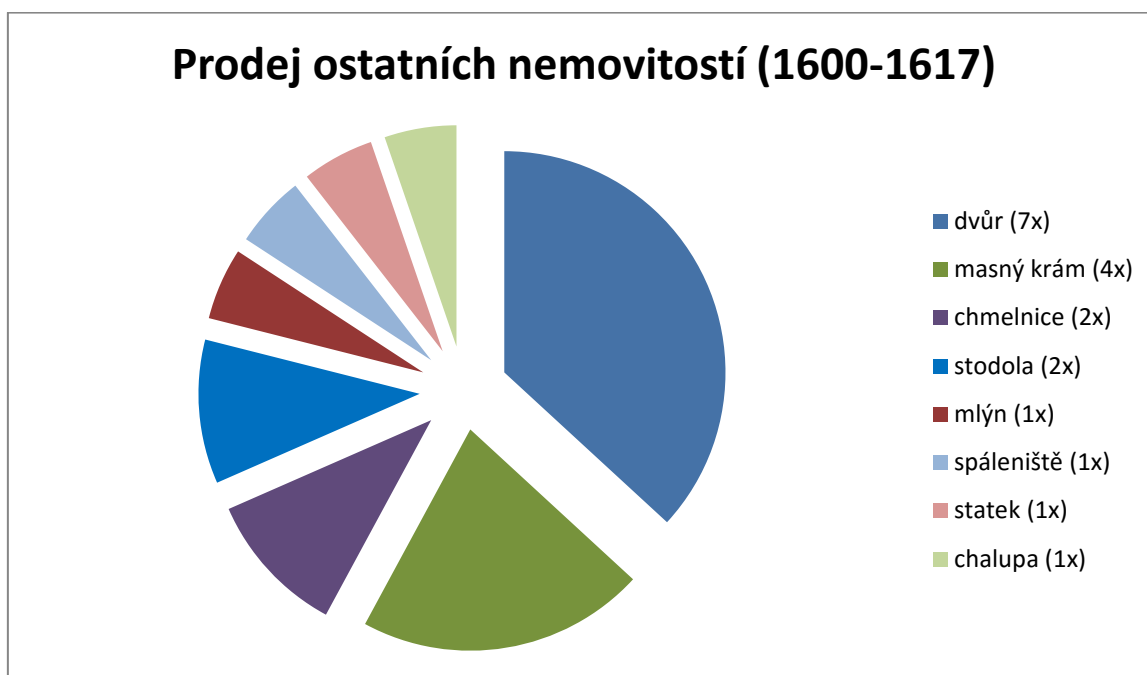
³¹⁹ Graf autor.

³²⁰ Graf autor.

Graf 7 ³²¹

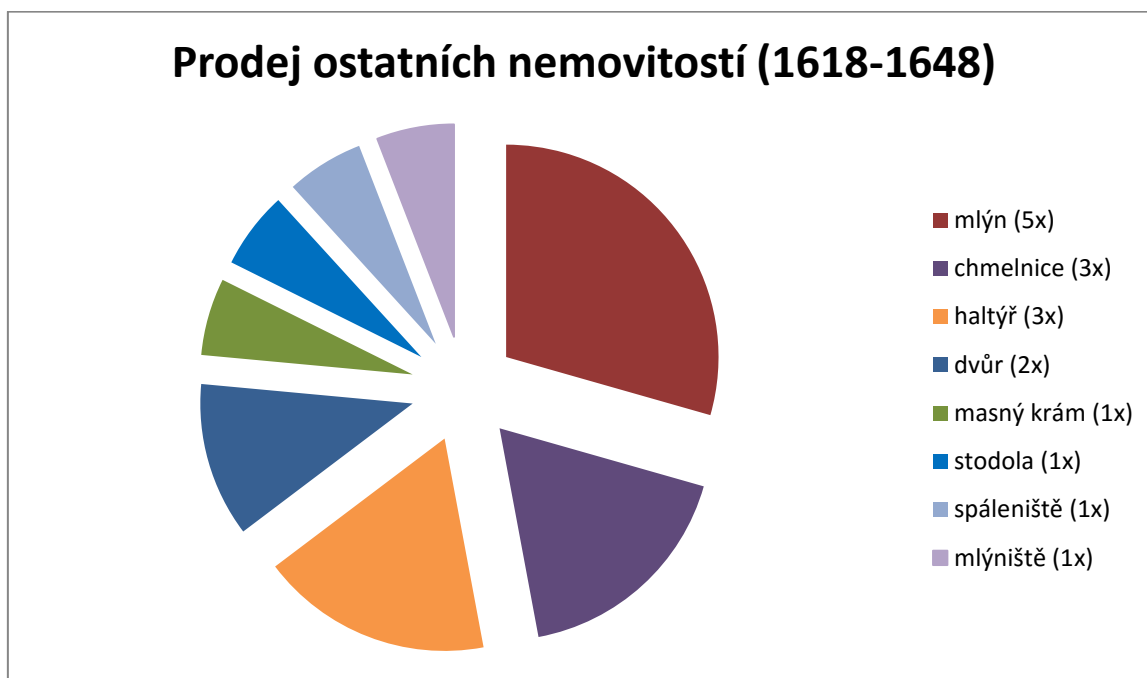
Graf 8 ³²²

³²¹ Graf autor.

³²² Graf autor.

Graf 9 ³²³

³²³ Graf autor.